

Beregnet til

KS – Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon

Dokument type

Sluttrapport

Dato

Oktober 2010

FOU-PROSJEKT

BRUK AV ASSISTENTER OG LÆRERE

UTEN GODKJENT UTDANNING I

GRUNNOPPLÆRINGEN

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.	Innledning	4
1.1	Formål med oppdraget	4
1.2	Leserveiledning	4
2.	Sammendrag	5
2.1	Bruk av assistenter	5
2.2	Bruk av lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse	6
2.3	Tilbud om veiledning og kompetanse	6
3.	Datagrunnlag og metode	7
3.1	Innledende intervjuer og statistikkstudie	7
3.2	Spørreskjemaet	7
3.3	Gjennomføring av spørreundersøkelsen	8
4.	Deskriptiv kartlegging	10
4.1	Omfang	10
4.2	Assistenter	11
4.3	Lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse	19
4.4	Veiledning og kompetanseutviklingstiltak som tilbys	28
4.5	Oppsummering	30
5.	Forklarende analyse	31
5.1	Mulige årsaker	31
5.2	Undersøkelsens resultater	32
5.3	Variasjoner i forhold til utvalgte bakgrunnsvariabler	36
5.4	Oppsummering	38

1. INNLEDNING

Rambøll presenterer herved sluttrapport til oppdraget "Bruk av assistenter og lærere uten godkjent utdanning i grunnopplæringen". Oppdraget er gjennomført i perioden mai – oktober 2010 på oppdrag for KS.

I dagens skole er det mange oppgaver som ikke innebærer undervisning og hvor det er lov å benytte personale uten godkjent pedagogisk kompetanse. Det er også et uttrykt politisk mål at skolen skal bli mer mangfoldig i forhold til lærernes fagkompetanser. Til tross for at bruken av personell uten godkjent pedagogisk kompetanse øker, har det vist seg å være lite kunnskap om hvilke oppgaver og ansvarsområder årsverkene innehar, og hvilken kompetanse de besitter. I denne rapporten belyser Rambøll hvilke oppgaver og ansvarsområder assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse har, og resultatene fra undersøkelsen brukes også for å se nærmere på sannsynlig årsaker til utviklingen i bruken av disse ressursene.

Vi skal videre i dette kapittelet kort gjøre rede for prosjektets formål, og vi vil også gjennom en leseveiledning gjøre rede for rapportens påfølgende kapitler.

1.1 Formål med oppdraget

Prosjektet har som formål å undersøke bruken av arbeidskraft uten godkjent pedagogisk kompetanse i kommunal og fylkeskommunal grunnopplæring. I dette ligger det at det er gjennomført en kartlegging av hvilken kompetanse de personer som tilhører denne kategorien besitter, samt hvilke ansvarsområder og arbeidsoppgaver som er mest aktuelle. I oppdraget er det også kartlagt hvilken type veiledning og kompetanseutviklingstiltak assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse får tilbud om ved skolene, og også hvilke slike tiltak de oppgir å delta på.

For at ovenstående kartleggingsaktivitet skal tilføres forklaringsverdi når det gjelder den økende bruken av personell uten godkjent pedagogisk kompetanse, er oppdraget delt inn i det som kan beskrives som to hoveddeler:

- En deskriptiv kartleggingsdel
- En forklarende analyse

Kartleggingen gjengir i første rekke hvilke arbeidsoppgaver assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse har, hvilken kompetanse de besitter og hvilke typer veiledning og kompetanseutviklingstiltak de får tilbud om fra sine arbeidsgivere.

Den forklarende analysen søker å besvare hva økningen i bruk av assistenter og lærere uten godkjent kompetanse skyldes. Med utgangspunkt i informasjon hentet fra kartleggingen bringer analysen inn mulige variabler som kan forklare økt bruk av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse.

1.2 Leserveiledning

Rapporten er videre bygget opp av de følgende kapitler:

- **Kapittel 2** er et sammendrag som kort presenterer oppdragets viktigste funn
- **Kapittel 3** gjør rede for de metodiske aspektene ved gjennomføringen av oppdraget
- **Kapittel 4** presenterer den deskriptive kartleggingen som i første rekke dreier seg om arbeidsoppgaver og ansvarsområder, kompetanse, og veiledning og kompetanseutviklingstiltak
- **Kapittel 5** er den forklarende analysen som setter kartleggingen inn i en sammenheng som har til hensikt å forklare den økende bruken av andelen årsverk uten godkjent pedagogisk kompetanse.

2. SAMMENDRAG

Tidligere studier viser at bruk av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse har økt i grunnopplæringen de siste fem årene, og at mange assistenter brukes til spesialundervisning.¹ Dette prosjektet har hatt som formål å undersøke bruken av disse gruppene i kommunal og fylkeskommunal grunnopplæring. Gjennom en spørreskjemaundersøkelse blant representanter for skoleledelsene, assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk utdanning i et utvalg kommuner og fylkeskommuner, ble omfang av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse, deres arbeidsoppgaver, kompetanse, arbeidserfaring og tilbud om veiledning og kompetanseheving kartlagt. Skoleledelsene er også blitt spurt om årsaker til ansettelse av disse gruppene. Undersøkelsen oppnådde en svarprosent på 58,3.

2.1 Bruk av assistenter

Resultatene bekrefter at mange skoler har assistenter i fast stilling, og at mange av dem er ansatt på bakgrunn av behov for spesialundervisning. Det kan også se ut til at de blir litt mer brukt i grunnskolen enn i videregående opplæring. Videre indikeres det at assistenter både utfører viktige støttefunksjoner rundt elevene i og utenfor undervisningen, og at deres tilstedeværelse og assistanse således øker voksentettheten for alle elevene og ikke bare for enkeltelever som har særskilte behov. En del assistenter utfører daglig eller som del av stillingsinstruks en rekke pedagogiske oppgaver, særlig i forhold til enkeltelever. Imidlertid er det til dels store forskjeller i skoleledelsenes og assistentenes vurderinger når det gjelder i hvilken grad de utfører pedagogiske oppgaver, og særlig når det gjelder hvorvidt de gjør disse oppgavene alene/ uten veiledning.

Resultatene gir også inntrykk av at de fleste assistenter har videregående utdanning som sin høyeste fullført utdanning, og mange har tatt helse- og sosialfag. Over halvparten av assistentene som deltok i undersøkelsen har formell praktisk-pedagogisk utdanning fra barne- og ungdomsarbeiderutdanning, alle har tidligere arbeidserfaring de vurderer som relevant, og mange har lang erfaring fra frivillig arbeid.

Ansettelse av assistenter ser i stor grad ut til å begrunnes med behov for tettere oppfølging av enkeltelever, og da særlig at flere trenger spesialundervisning etter enkeltvedtak etter Opplæringslovens § 5-1. Ønske eller behov for å øke voksentettheten er også en viktig årsak, om enn i litt mindre grad. Økonomiske hensyn eller tilgang på personer med godkjent pedagogisk utdanning ser derimot ikke ut til å forklare ansettelse av assistenter.

Ser en de oppgitte årsakene opp imot bakgrunnsvariabler som grunnskole/ videregående opplæring, kommunestørrelse og skolestørrelse, fremkommer det noen variasjoner. Økt behov for spesialundervisning er en viktig begrunnelse for ansettelse av assistenter både i grunnskolen og i videregående opplæring, men det er en viktigere begrunnelse jo eldre barna blir. Videre ser det ut til at bruk av assistenter i grunnskolen i stor grad skyldes behov for tett oppfølging av elever, mens det i videregående opplæring legges større vekt på at assistentene har fagkompetanser som skolen har behov for.

Ses resultatene i forhold til kommunestørrelse, fremkommer det at ønske eller behov for økt voksentetthet, utfordring i forhold til rekruttering av pedagogisk personale, samt assistentenes fagkompetanse i større grad er forklaringer på hvorfor assistenter blir ansatt i de minste kommunene enn i mellomstore og store kommuner. Skoler i mellomstore og store kommuner vurderer i større grad at behov for spesialundervisning og tett oppfølging i ordinær opplæring er årsaker til ansettelser av assistenter.

En større andel av store skoler enn av små skoler oppgir at assistenter blir ansatt på grunn av enkeltvedtak etter Opplæringslovens § 5-1, samt ønske eller behov om økt voksentetthet.

¹ Se for eksempel

a) Nordahl, Thomas og Rune Sarromaa Hausstätter. "Spesialundervisningens forutsetninger, innsatser og resultater: Situasjonen til elever med særskilte behov for opplæring i grunnskolen under Kunnskapsløftet." Høgskolen i Hedmark, 2009. Tilgjengelig på http://www.udir.no/upload/Rapporter/EvaKL/spesialundervisning_grskole.pdf (Lesedato: 01.10.2010) eller
b) Utdanningsdirektoratet. "Utdanningsspeilet: Tall og analyse av grunnopplæringen i Norge. 2009." Tilgjengelig på <http://www.udir.no/Nyheter/Utdanningsspeilet-2009/> (Lesedato: 01.10.2010)

2.2 Bruk av lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse

Undersøkelsen indikerer at mange skoler har ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse de siste fem årene, og at majoriteten arbeider i videregående opplæring. I denne kartleggingen oppgav litt under halvparten at de hadde fast stilling. De utfører i stor grad pedagogiske oppgaver, mens de i mindre grad opptre som støttefunksjoner rundt elevene. Det fremkommer også at lærerne i mye større grad enn skoleledelsene oppfatter at de utfører de pedagogiske oppgavene alene og uten veiledning fra annet pedagogisk personale.

Undersøkelsen antyder at mange av disse lærerne mangler både godkjent pedagogisk utdanning og formell fagkompetanse. Imidlertid er det en del som er i utdanning som gir formell praktisk-pedagogisk kompetanse. Det ser også ut til at en betydelig andel har mer enn 5 års arbeidserfaring, særlig innenfor bransjer som er relatert til yrkesfag i videregående opplæring, og mange har erfaring fra frivillig arbeid.

Det er særlig to årsaker som blir oppgitt for å forklare årsakene til ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. Den ene er mangel på personell med pedagogisk godkjent kompetanse, og den andre er at lærerne har særskilte fagkompetanser som skolene har behov for. Økonomiske hensyn ser ikke ut til å være en årsak.

Ser en disse resultatene opp imot bakgrunnsvariabler som grunnskole/ videregående opplæring, kommunestørrelse og skolestørrelse, indikerer resultatene at utfordringer med rekruttering av personer med godkjent pedagogisk utdanning er en viktigere årsak i grunnskolene enn i videregående opplæring, i små og mellomstore kommuner mer enn i store kommuner, og ved små og mellomstore skoler mer enn ved store skoler.

2.3 Tilbud om veiledning og kompetanse

Resultatene indikerer at både assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse får tilbud om veiledning på skolene, men at en god del opplever at de trenger mer for å gjennomføre oppgavene sine på en tilfredsstillende måte. De oppgir i mye mindre grad enn skoleledelsene at de får faglig veiledning og tilbakemeldinger på arbeidet sitt. Når det gjelder kompetanseheving er dette noe de fleste skoler tilrettelegger for, også når det gjelder at lærerne får godkjent pedagogisk utdanning.

3. DATAGRUNNLAG OG METODE

I dette kapittelet redegjør Rambøll for den metodiske fremgangsmåten i gjennomføringen av undersøkelsen.

Oppdraget baserer seg i første rekke på kvantitativ metode, der en spørreskjemaundersøkelse er sendt ut til ansatte ved et tilfeldig utvalg videregående skoler og grunnskoler.

I det følgende beskriver Rambøll kort de metoder som er anvendt i undersøkelsen, før det redegjøres for fremgangsmåte for innsamlingen av besvarelser. Til sist vil vi gjøre rede noen spesielle forhold rundt gjennomføringen av undersøkelsen.

3.1 Innledende intervjuer og statistikkstudie

Rambøll har i denne undersøkelsen gjennomført til sammen 4 innledende intervjuer med henholdsvis en skoleeier for grunnskole, en skoleeier for videregående skole, en skoleleder i grunnskole, og en skoleleder for en videregående skole. Datamaterialet fra de eksplorative intervjuene ble sammen med dokumentstudier benyttet som kunnskapsgrunnlag i utformingen av spørreskjemaet, samt som perspektiver som er med på å tilføre bredde til den forklarende analysen.

Det er også gjennomført en statistikkstudie av data som er benyttet for å skaffe en innledende oversikt over andelen lærere og assistenter uten godkjent pedagogisk kompetanse. Dette materialet er blant annet benyttet for å avklare nærmere i hvilken grad forhold som kommunestørrelse (små, middels eller store) ser ut til å ha betydning for andelen årsverk med/uten godkjent pedagogisk kompetanse.

3.2 Spørreskjemaet

Undersøkelsen er hovedsakelig gjennomført ved hjelp av en elektronisk spørreundersøkelse, og har bestått av to hoveddeler: en deskriptiv kartlegging og en forklarende analyse. Både kartleggingen og den forklarende analysen tar utgangspunkt i data fra spørreundersøkelsen som er sendt ut til ansatte ved et tilfeldig uttrekk grunnskoler og videregående skoler.

Spørreundersøkelsen fokuserer på tre temaer, nærmere bestemt:

1. Arbeidsoppgaver og ansvarsområder
2. Kompetanse og erfaring
3. Type veiledning og kompetanseutviklingstiltak

I forbindelse med utarbeidelse av spørreskjemaet ble det gjennomført et begrenset dokumentstudium for å identifisere relevante problemstillinger. I tillegg ble spørsmål og problemstillinger diskutert og utarbeidet i samarbeid med oppdragsgiver. Spørreskjemaet ble også pilottestet før ferdigstilling.

Det ferdige spørreskjemaet besto av en kombinasjon av spørsmål med lukkede og åpne svarkategorier. Ved de åpne spørsmålene ble respondentene oppfordret til å beskrive og utdype forhold knyttet til de lukkede spørsmålene, slik at det sikres et mest mulig nyansert perspektiv i analysen.

Respondentene er identifisert ved et enkelt tilfeldig utvalg av grunn- og videregående skoler, hvor forhold som kommunestørrelse, skolestørrelse og geografisk beliggenhet, samt dimensjonen sentrum - periferi er ivaretatt. Samtlige skoler i utvalget ble så kontaktet for å identifisere respondenter til undersøkelsen. Undersøkelsen har således tre ulike respondentgrupper:

- Representanter for skoleledelse²
- Lærere uten godkjent pedagogiske utdanning
- Assistenter

² Disse er i rapporteringen omtalt som "skoleleder", "skoleledelsen" eller "skolene"

I tillegg til at det rapporteres på resultater for hver av disse respondentgruppene, har Rambøll også benyttet seg av følgende bakgrunnsvariabler for å tilføre datamaterialet perspektiv:

- Skoletype (grunn- eller videregående skole)
- Kommunestørrelse
- Skolestørrelse

Formålet med å benytte nevnte opplysninger i analysen har vært å undersøke om det er mulig å finne systematiske forskjeller for de temaene som er undersøkt. Respondenter innenfor de tre gruppene ble stilt spørsmål innefor hvert av de tre ovennevnte hovedtemaene, men med ulike spørsmålsformuleringer.

3.2.1 Arbeidsoppgaver og ansvarsområder

Spørreundersøkelsen inneholdt flere spørsmål som belyser hvilke arbeidsoppgaver og ansvarsområder som tilligger ansatte uten godkjent pedagogisk utdanning. Vi undersøkte hvor mange *assistenter* som jobber ved skolen på bakgrunn av enkeltvedtak i henholdt til Opplæringslovens § 5-1, hvilke arbeidsoppgaver assistentene ivaretar ovenfor elevene, og hyppigheten i utførelsen av disse oppgavene. Formålet med dette var å innhente informasjon om omfanget av bruken av assistenter. De samme opplysningene ble også innhentet for *lærere uten godkjent pedagogisk utdanning*. Der skolene oppga å ha ansatt personale som tilhører disse kategoriene etterspurte vi også hva som er årsakene til at skolen har valgt å benytte seg av disse ressursene.

3.2.2 Kompetanse og erfaring

I spørreundersøkelsen var det også en rekke spørsmål som belyser respondentenes kompetanse og erfaring. Her ble det fokusert på respondentenes høyeste fullførte utdanning, hvilke fagområder vedkommende har studert, og om det er påbegynt ulike former for utdanning. Ettersom kompetanse i høyeste grad også dreier seg om erfaring, ble respondentenes erfaring også kartlagt. I denne sammenheng ba vi også respondentene vurdere i hvilken grad de fant sin erfaring relevant for sine arbeidsoppgaver på skolen. Disse spørsmålene ble i første rekke stilt til assistentene og lærerne, mens skoleledere ble spurt om i hvilken grad de opplever å ha oversikt over kompetansen til assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse.

3.2.3 Veilednings- og kompetansehevingstiltak

Undersøkelsen inneholdt også spørsmål knyttet til hvilke veilednings- og kompetansehevingstiltak som tilbys de grupper ansatte som spørreundersøkelsen søker å innhente informasjon om. Spørsmål om dette temaet er utformet og tilpasset alle tre respondentgrupper. Dette innebærer at spørsmål om veilednings- og kompetanseutviklingstiltak som rettes til skoleledelse i første rekke dreier seg om hva skolen har gitt tilbud om, og hvordan, mens lærere og assistenter er bedt om å oppgi hva slags tilbud de har benyttet seg av, og også om dette er i samsvar med behovet for kompetanse slik de selv opplever det. Til sammen gir dette et oversiktlig bilde av kompetansehevingspraksis for skolene som inngår i undersøkelsen, og hvilke tilbud som benyttes av assistentene og lærerne.

Underveis i utfyllingen av skjemaet ba vi også respondentene fylle ut åpne spørsmål der det er nødvendig å innhente utdypende svar og mulige årsaksforklaringer. Dette gjelder for eksempel der respondentene har krysset av for "annet" i de spørsmål hvor det er gitt en liste alternativ, eller der vi ønsker en mer utdypende forklaring. For eksempel bes skolelederne utdype hva som er de viktigste årsakene til at skolen har valgt å benytte seg av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. Således gir åpne spørsmål mer informasjon og dypere innsikt rundt de valgte temaene, samt at de gir respondentene mulighet til å uttrykke eventuelle perspektiver som ikke har blitt fanget opp av de lukkede spørsmålene.

3.3 Gjennomføring av spørreundersøkelsen

Datainnsamlingen og analysen av dataene ble gjennomført ved hjelp av Rambølls eget surveyverktøy, SurveyXact. Rent praktisk foregikk det slik at de utvalgte respondentene fikk tilsendt en e-post med invitasjon til deltakelse i spørreundersøkelsen og en personlig respondentnøkkel som må benyttes for å få tilgang til skjemaet på Internett. Det var i e-posten

også informasjon om hvem som kunne kontaktes ved henholdsvis Rambøll og KS ved eventuelle spørsmål respondenten måtte ha.

3.3.1 Svarprosent

Breddeundersøkelsen ble distribuert til i alt 590 respondenter, og det var 344 respondenter som fullførte undersøkelsen. Dette gir en samlet svarprosent på 58,3 %. Denne svarprosenten vurderes som tilfredsstillende. Fordelt på respondentgruppene var det 96 representanter for skoleledelsen, 57 lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse og 174 assistenter som fullførte undersøkelsen. De resterende 17 respondentene som fullførte undersøkelsen kan karakteriseres som utenfor målgruppen, for eksempel lærere som i et av de innledende spørsmålene oppgav at de hadde godkjent pedagogisk kompetanse. Siden de da faller utenfor målgruppen ble de således sluset ut av undersøkelsen.

I figurene og tabellene i denne rapporten har vi konsekvent oppgitt hvor mange som har besvart det spørsmålet som er stilt. Det er flere grunner til dette. For det første ble det stilt ulike spørsmål til de tre respondentgruppene, og gruppene var ikke like store. For det andre blir noen av spørsmålene kun stilt til respondentene dersom de er relevante for dem, eksempelvis blir spørsmål til skoleledere vedrørende lærere uten godkjent pedagogisk utdanning kun stilt til skoleledere som har oppgitt at denne gruppen finnes på deres skoler. For det tredje er det slik at en del respondenter har aktivert spørreskjemaet ved å følge den elektroniske id-nøkkelen/lenken, men har avsluttet sin utfylling før siste spørsmål. Dette kan skyldes bevisste valg – for eksempel at man ikke finner svarkategorier som passer de valg man ønsker å ta, eller at man har glemt å avslutte undersøkelsen ved å trykke X etter siste spørsmål.

3.3.2 Spesielle forhold som har påvirket gjennomføringen av undersøkelsen

Gjennomføringen av oppdraget har også vært gjenstand for forhold som har påvirket den endelige svarprosenten på undersøkelsen.

Med utgangspunkt i opprinnelig fremdriftsplan ble spørreundersøkelsen sendt ut til respondentene i mai, og undersøkelsen var åpen for svar i tre uker. Valget av periode for innhenting av svar til undersøkelsen viste seg lite strategisk ettersom respondentene var i starten av en hektisk eksamensperiode. I tillegg, og av større viktighet, ble kommunal sektor også rammet av streik i denne perioden. Samlet sett bidro dette til at den totale svarprosenten på undersøkelsen lå på ca 20 % ved lukking.

Dette resultatet ble vurdert som så dårlig at det ble besluttet at undersøkelsen skulle gjenåpnes etter oppstart av nytt skoleår. Nærmere bestemt ble undersøkelsen holdt åpen i tre uker fra starten av september. Ved distribusjon ble det vedlagt et informasjonsskriv som gjorde rede for hvorfor undersøkelsen igjen ble sendt ut, og skoleeiere av berørte skoler ble også informert om gjenåpningen. I tillegg til to utsendelser av e-post som minnet respondenter som ikke hadde svart på at dette fortsatt kunne gjøres, ble det også gjennomført omfattende purrerunder hvor respondenter med ubesvarte skjema ble kontaktet per telefon.

Gjenåpningen resulterte i ovennevnte gjennomføringsgrad, men enkelte praktiske utfordringer viste seg også å oppstå. Dette dreide seg i første rekke om at noen e-postadresser som var aktive før sommeren viste seg å være inaktive ved oppstart av nytt skoleår. Dette skyldtes at enkelte respondenter, i første rekke assistenter, hadde avsluttet sitt arbeidsforhold ved de utvalgte skolene. Selv om dette i og for seg ikke kunne sies å være uventet, bød det likevel på enkelte praktiske metodiske utfordringer. I første rekke var det hvordan denne type frafall påvirker utvalget for undersøkelsen. En måte å løse dette på ville være å slette disse respondentene fra respondentdatabasen, noe som også ville innebære en høyere total svarprosent på undersøkelsen. Ettersom respondentene dette gjelder på et tidspunkt har hatt mulighet til å besvare undersøkelsen, har vi likevel valgt å inkludere disse i den endelige oversikten.

4. DESKRIPTIV KARTLEGGING

Kartleggingen av assistenter og lærere uten godkjent utdanning i grunnopplæringen har fokusert på tre ulike temaer: 1. Arbeidsoppgaver og ansvarsområder, 2. Kompetanse og erfaring, og 3. Type veilednings- og kompetansehevingstiltak som blir tilbudt. Resultatene for de to målgruppene rapporteres hver for seg i forhold til arbeidsoppgaver, kompetanse og erfaring. Dernest rapporteres det på veiledning og kompetansetiltak for begge gruppene. Innledningsvis skal vi imidlertid se på undersøkelsens resultater i forhold til omfang.

4.1 Omfang

Tidligere studier viser at bruk av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse har økt i grunnopplæringen de siste fem årene, og at mange assistenter brukes til spesialundervisning.³ Retten til spesialundervisning er nedfelt i Opplæringslovens kapittel § 5-1, og i § 5-3 heter det at det skal gjøres en sakkyndig vurdering av elevens særlige behov før det treffes vedtak om spesialundervisning. Vurderingen skal mellom annet ta stilling til "om ein kan hjelpe på dei vanskanen eleven har innanfor det ordinære opplæringstilbudet" og "kva for opplæring som gir eit forsvarleg opplæringstilbod".⁴

Denne undersøkelsens resultater tyder på at det er svært utbredt å bruke assistenter ved skolene, men det finnes også en del skoler som oppgir at de ikke har noen assistentårsverk. De aller fleste oppgir at de har assistenter som arbeider på bakgrunn av et enkeltvedtak i hht. Opplæringslovens § 5-1.⁵ Det er også mange skoler som bruker lærere uten godkjent pedagogisk utdanning, men knapt en tredjedel av skolene oppgir at de ikke har noen lærerårsverk uten godkjent pedagogisk utdanning.

Mer konkret viser resultatene at

- 77 prosent av skolene oppgir at skolen har ansatt assistenter de siste fem årene
- 74 prosent av skolene oppgir at de har ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse de siste fem årene
- 78 prosent av skolene oppgir at de har 1 eller flere assistentårsverk
- 8 prosent av skolene oppgir at de har 10 eller flere assistentårsverk
- 90 prosent av skolene oppgir at de har en eller flere assistenter som arbeider på bakgrunn av et enkeltvedtak i hht. Opplæringslovens § 5-1
- 14 prosent, oppgir at det er 10 eller flere assistenter som arbeider på bakgrunn av et enkeltvedtak i hht. Opplæringslovens § 5-1
- 63 prosent av skolene oppgir at de har 1 eller flere lærerårsverk uten godkjent pedagogisk utdanning
- 29 prosent oppgir at de har 0 lærerårsverk uten godkjent pedagogisk utdanning
- 10 prosent oppgir at de har 10 eller flere lærerårsverk uten godkjent pedagogisk utdanning

Ut ifra resultatene i undersøkelsen, ser det ut til at assistenter i større grad blir brukt i grunnskolen enn i videregående opplæring, mens lærere uten godkjent utdanning i større grad blir brukt i videregående skoler. Størsteparten har fast stilling.

Konkret viser resultatene at

- 66 prosent av assistentene oppgir at de arbeider i grunnskolen, mens 31 prosent oppgir å arbeide i videregående skoler
- 28 prosent av lærerne uten godkjent pedagogisk utdanning oppgir at de arbeider i grunnskolen, mens 70 prosent oppgir å arbeide i videregående opplæring
- 78 prosent av assistenter og lærere uten godkjent utdanning oppgir å ha fast stilling

³ Se for eksempel Nordahl, Thomas og Rune Sarromaa Hausstätter (2009) eller "Utdanningsspeilet: Tall og analyse av grunnopplæringen i Norge." (2009).

⁴ Opplæringsloven er tilgjengelig på http://www.lovdatab.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-19980717-061.html&emne=opplæringslov*&& (Lesedato: 01.10.2010)

⁵ Sammenligning av resultatene på disse spørsmålene antyder at noen av respondentene som har oppgitt å ha 0 assistentårsverk likevel har oppgitt at de har assistenter som arbeider på bakgrunn av et enkeltvedtak i hht. Opplæringslovens § 5-1.

- 43 prosent av disse oppgir å ha fast stilling deltid
- 10 prosent oppgir å ha en midlertidig stilling på deltid

Oppsummert bekrefter undersøkelsen at mange skoler har **assistenter** i fast stilling, og at mange av dem er ansatt på bakgrunn av behov for spesialundervisning. Det kan også se ut til at assistenter blir litt mer brukt i grunnskolen enn i videregående opplæring. Videre indikeres det at mange skoler har ansatt **lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse** de siste fem årene, og at en majoritet arbeider i videregående opplæring.

4.2 Assistenter

I det følgende skal vi se nærmere på assistentenes arbeidsoppgaver, kompetanse og erfaring, samt tilbud om veiledning og kompetanseheving.

4.2.1 Assistentenes arbeidsoppgaver og ansvarsområder

Spørsmål om hvilke hovedoppgaver assistentene har, ble stilt både til skolelederne og til assistenten selv. Resultatene viser at assistenter i størst grad blir brukt til personlig, sosial og praktisk støtte, men at faglig og pedagogisk støtte også er en hovedoppgave for mange assistenter. Svarene til de to respondentgruppene korresponderer i stor grad, men det er betydelig flere assistenter enn ledere ved skolene som oppgir at pedagogisk støtte er en av deres hovedoppgaver. Svarfordelingen fremstilles i tabell 4-1.

Tabell 4-1: Hvilke hovedoppgaver har du i ditt arbeid? (x=174) / Hvilke hovedoppgaver ivaretar assistentene i relasjon til elevene? Du kan sette flere kryss (x=106)

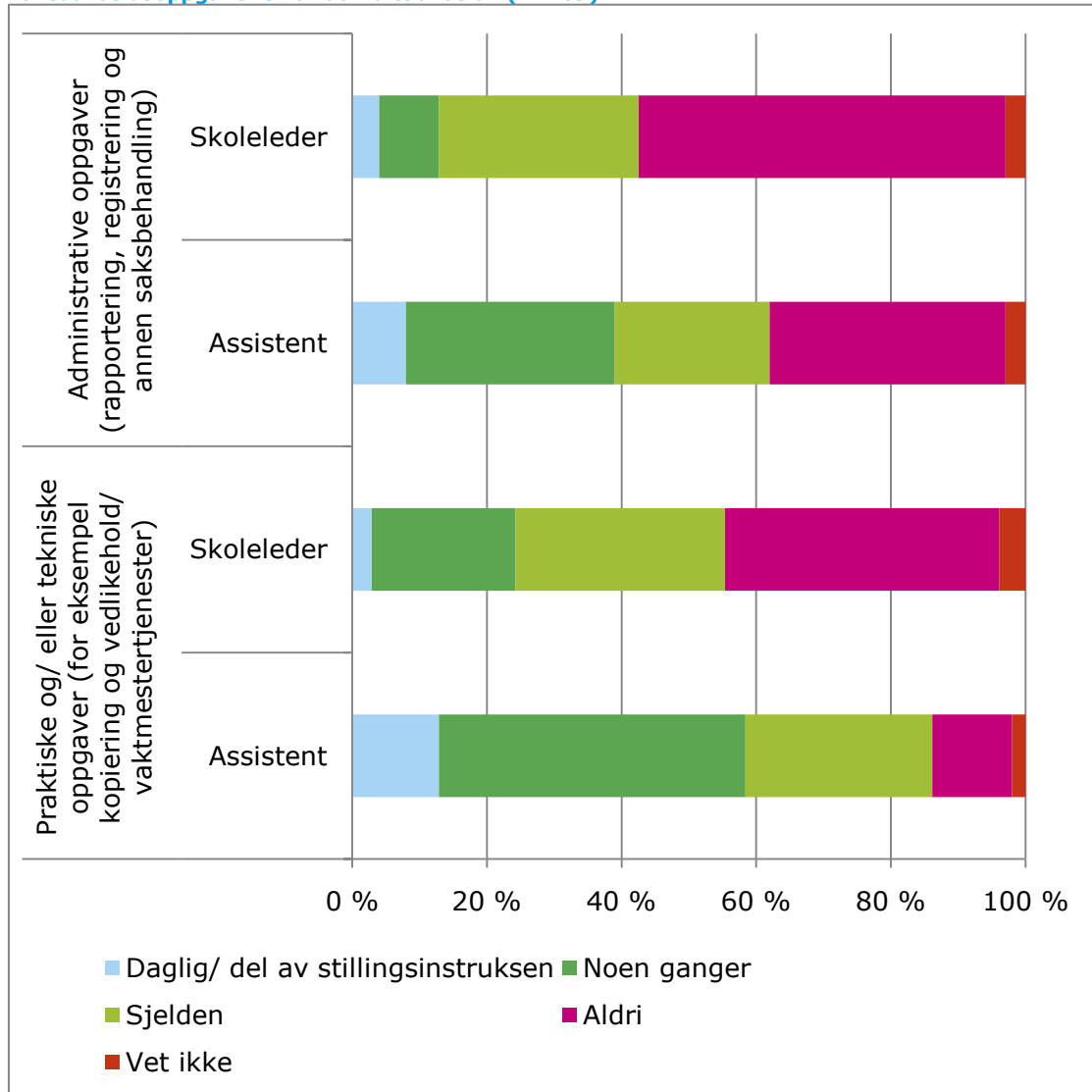
	Assistenter	Skoleledere
Faglig støtte	64%	61%
Personlig støtte (for eksempel å hjelpe elever med trivsel eller selvtillitsproblemer)	82%	81%
Sosial støtte (for eksempel å hjelpe elever med å skape relasjoner og samarbeide med klassekamerater)	85%	80%
Pedagogisk støtte (for eksempel å veilede elever i deres læringsprosess)	71%	55%
Tospråklig støtte til minoritetsspråklige elever	7%	15%
Praktisk støtte	75%	77%
Annet, vennligst spesifiser	12%	8%

Respondentene ble videre bedt om å ta stilling til hvor ofte assistentene utfører en rekke konkrete oppgaver. Resultatene tyder på at assistenter både utfører viktige støttefunksjoner rundt elevene både i og utenfor undervisningen, og at deres tilstedeværelse og assistanse således øker voksentettheten for alle elevene og ikke bare for enkeltelever som har særskilte behov. Det er til dels store forskjeller i skoleledelsene og assistentenes vurderinger når det gjelder i hvilken grad assistentene utfører pedagogiske oppgaver, og særlig når det gjelder hvorvidt de gjør disse oppgavene alene/ uten veiledning. Undersøkelsen viser at en del assistenter daglig eller som del av stillingsinstruks utfører pedagogiske oppgaver, særlig i forhold til enkeltelever, og at enda flere gjør det noen ganger. Selv om det i stor grad oppgis at assistentene får veiledning fra pedagogisk personale til disse oppgavene, oppgir noen assistenter at de gjør viktige pedagogiske oppgaver som planlegging, gjennomføring og evaluering av undervisning alene.

De følgende figurene fremstiller både skoleledere og assistenters besvarelser i forhold til en rekke oppgaver av ulik karakter. Figur 4-1 nedenfor indikerer at mange assistenter sjelden eller aldri blir satt til å gjøre administrative oppgaver. Når det gjelder praktiske og tekniske oppgaver ser

det ut til at dette er noe assistentene i større grad gjør, og assistentene vurderer selv at de utfører slike oppgaver i mye større grad enn skoleledelsen.

Figur 4-1: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører assistenter ved skolen? (x=103) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=169)

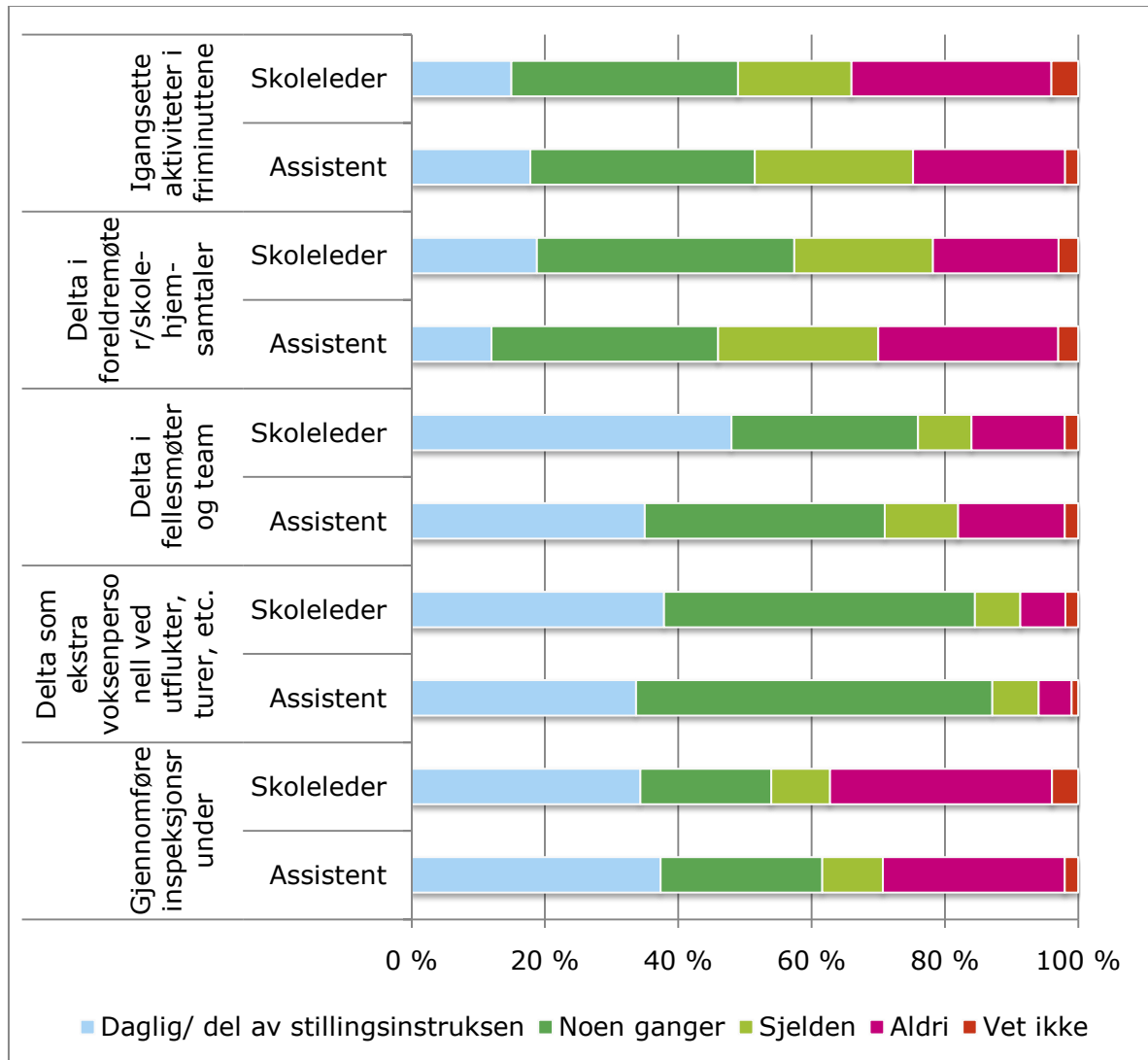
Mer konkret viser resultatene at

- 85 prosent av skolene og 58 prosent av assistentene oppgir at assistenter sjelden eller aldri settes til administrative oppgaver
- 72 prosent av skolene og 40 prosent av assistentene oppgir at assistenter sjelden eller aldri settes til praktiske eller tekniske oppgaver

Figur 4-2 nedenfor fremstiller resultatene i forhold til en rekke oppgaver i forhold til elever utenfor undervisningssituasjonen. Resultatene tyder på at mange assistenter utgjør en støttefunksjon og bidrar til å øke voksentettheten rundt elevene i det daglige, og at mange samarbeider tett med det pedagogiske personalet. Det er få som oppgir å delta i møter med foreldre og foresatte til daglig/ som del av stillingsinstruks, men resultatene antyder at mange av dem blir trukket med noen ganger.

Assistentenes og skoleledelsenes besvarelser korresponderer i stor grad for de fleste spørsmål, og den tydeligste forskjellen er hvorvidt deltakelse i fellesmøter/ team skjer daglig/ er en del av stillingsbeskrivelsen eller ikke.

Figur 4-2: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører assistenter ved skolen? (x=103) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=169)

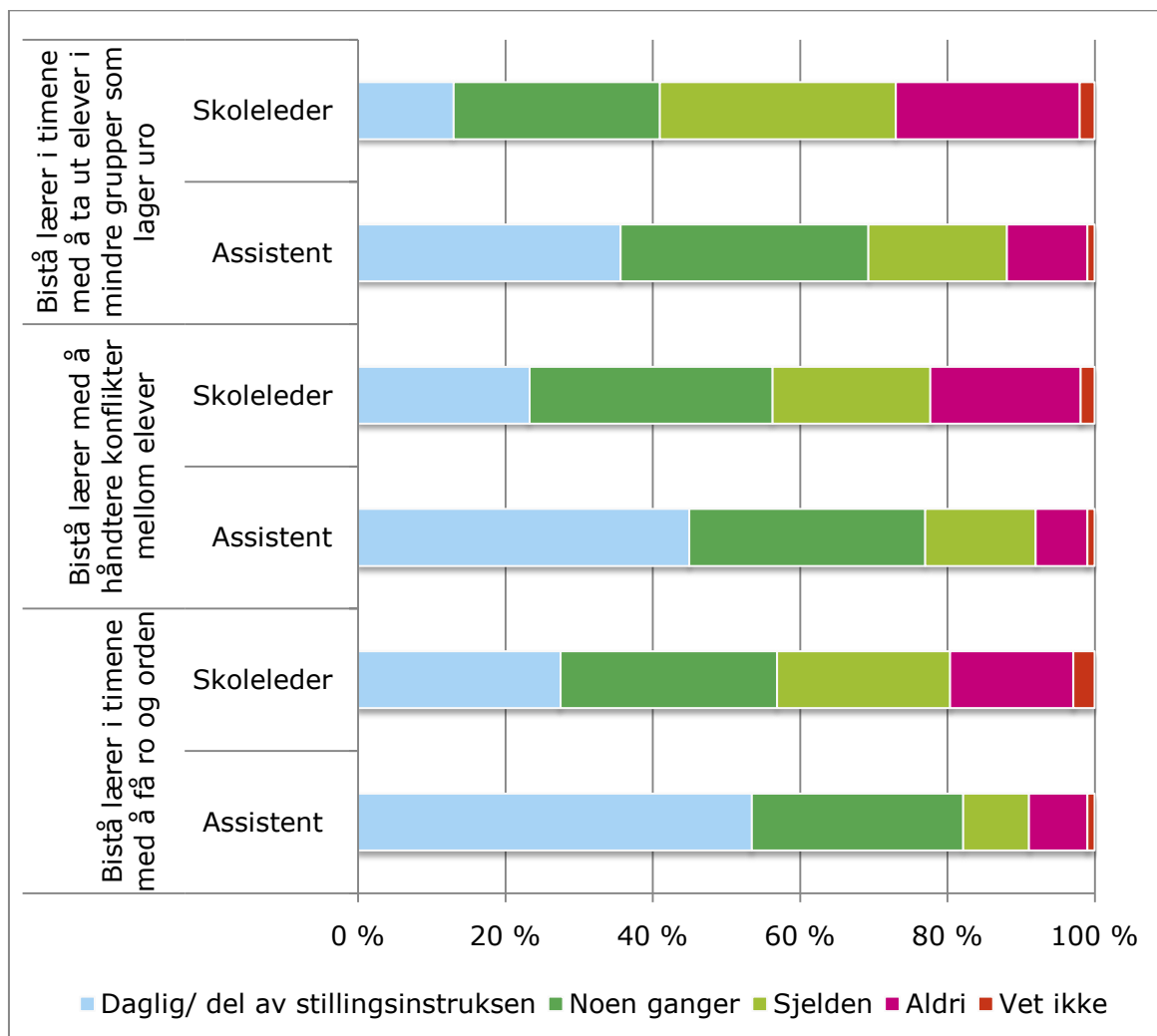

Mer konkret viser resultatene at

- 38 prosent av skolene og 34 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruks deltar som voksenpersonell ved utflukter, turer etc. Dette øker til hhv 85 prosent og 88 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 34 prosent av skolene og 37 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruks gjennomfører inspeksjonsrunder. Dette øker til hhv 54 prosent og 61 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 48 prosent av skolene og 35 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruks deltar i fellesmøter og team. Dette øker til hhv 76 prosent og 71 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 19 prosent av skolene og 12 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruks deltar i foreldremøter/ skole-hjem-samtaler. Dette øker til hhv 58 prosent og 46 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".

Figur 4-3 fremstiller respondentenes vurderinger rundt hvor ofte assistentene bistår lærerne i undervisningssituasjonen med ikke-pedagogiske oppgaver. Resultatene tyder på at dette er daglige oppgaver for mange assistenter, eller at de i alle fall bistår noen ganger. Her er det også tydelige forskjeller mellom skolelederne og assistentene, og det kan tyde på at assistentene i stor grad bidrar på denne måten uten at det er kjent for skoleledelsen eller del av stillingsbeskrivelsen.

Figur 4-3: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører assistenter ved skolen? (x=103) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=169)

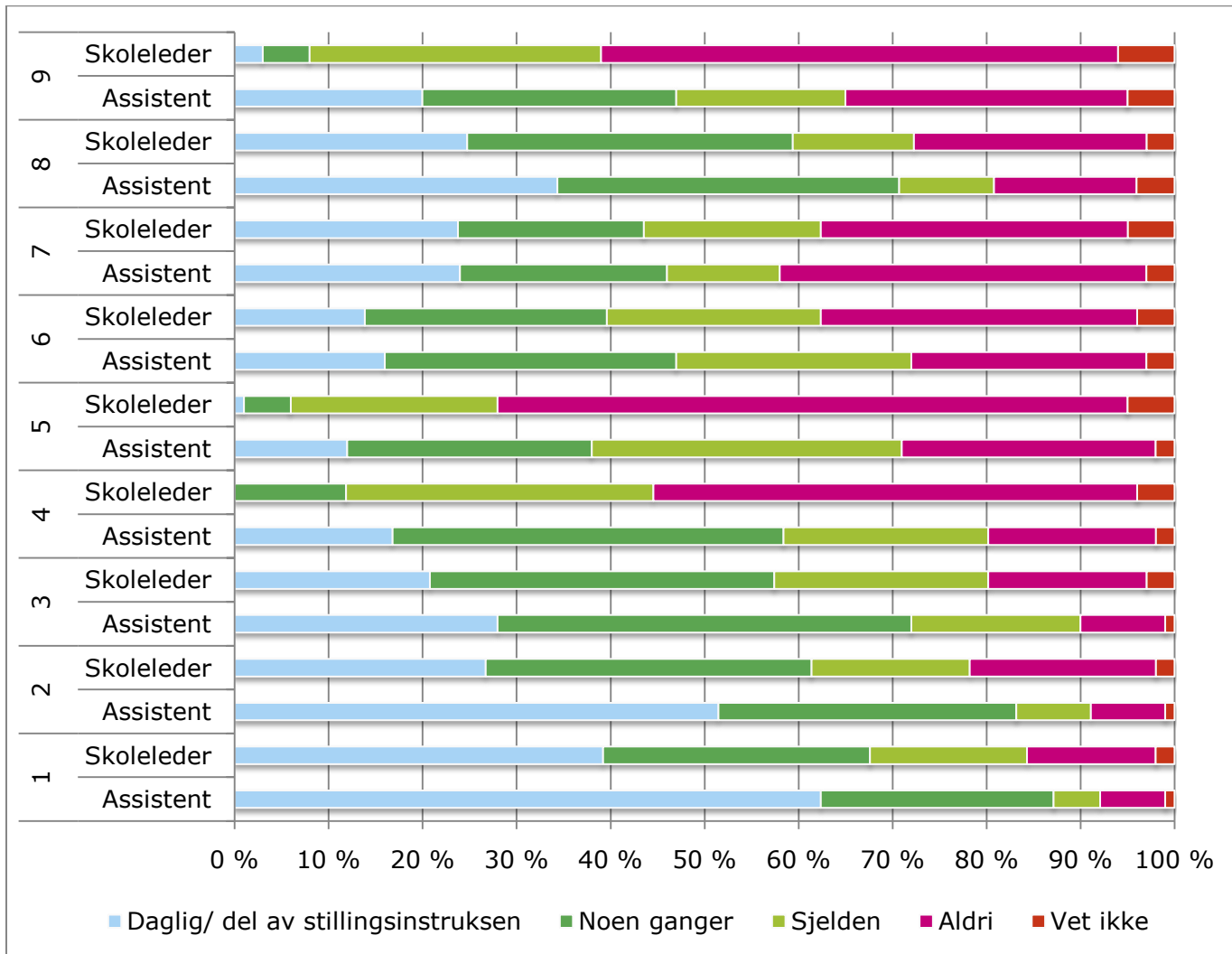

Mer konkret viser resultatene at

- 28 prosent av skolene og 54 prosent av assistentene oppgir at assistentene daglig/ som del av stillingsinstruks bistår lærer i timene med å få ro og orden. Hhv 20 og 9 prosent oppgir at dette sjelden eller aldri skjer.
- 23 prosent av skolene og 45 prosent av assistentene oppgir at assistentene daglig/ som del av stillingsinstruks bistår lærer med å håndtere konflikter mellom elever. Hhv 22 og 8 prosent oppgir at dette sjelden eller aldri skjer.
- 13 prosent av skolene og 36 prosent av assistentene oppgir at assistentene daglig/ som del av stillingsinstruks bistår lærer i timene med å ta ut elever i mindre grupper som lager uro. Hhv 27 og 12 prosent oppgir at dette sjelden eller aldri skjer.

Til sist skal vi se hvordan respondentene har svart i forhold til hvor ofte assistentene utfører pedagogiske oppgaver. Dette er fremstilt i figur 4-4 nedenfor. Det ser ut til at en god del assistenter daglig utfører oppgaver av pedagogisk art, særlig ovenfor enkeltelever, men at få gjør dette alene. De mest vanlige pedagogiske oppgavene er å hjelpe elever med lære- og skrivevansker, og å ta ut elever i mindre grupper som har behov for ekstra faglig hjelp. Det er tydelige forskjeller mellom besvarelsene til skolelederne og assistentene selv, og særlig når det gjelder undervisning oppgir langt flere skoleledere at assistentene aldri gjør dette alene.

Figur 4-4: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører assistenter ved skolen? (x=103) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=169)

1. Bistå lærer i timene med å hjelpe elever med lære- og skrivevansker
2. Bistå lærer i timene ved å ta ut elever i mindre grupper som har behov for ekstra faglig hjelp
3. Gi undervisning i timene etter veiledning fra lærer
4. Gi undervisning i timene uten veiledning fra lærer
5. Planlegge og evaluere undervisning alene
6. Planlegge og evaluere undervisning i team
7. Gi leksehjelp utenfor undervisningen
8. Gi undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) etter veiledning fra lærer
9. Gi undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) uten veiledning

Mer konkret viser resultatene at

- 39 prosent av skolelederne og 63 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ del av stillingsinstruksen bistår lærer i timene med å hjelpe elever med lære- og skrivevansker. Dette øker til hhv 67 og 88 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 27 prosent av skolelederne og 52 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruksen bistår lærer i timene ved å ta ut elever i mindre grupper som har behov for ekstra faglig hjelp. Dette øker til hhv 62 og 84 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 21 prosent av skolelederne og 28 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruksen gir undervisning i timene etter veiledning fra lærer. Dette øker til hhv 58 og 72 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- Ingen av skolelederne, men 17 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruksen gir undervisning i timene *uten* veiledning fra lærer. Dette øker til hhv 12 og 59 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger". Samtidig oppgir 52 prosent av skolelederne at assistentene aldri gir undervisning i timene *uten* veiledning fra lærer, mens bare 18 prosent av assistentene oppgir dette.
- 14 prosent av skolelederne og 16 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruksen planlegger og evaluerer undervisning i team. Dette øker til hhv 40 og 47 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 1 prosent av skolelederne og 12 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruksen planlegger og evaluerer undervisning *alene*. Dette øker til hhv 6 og 38 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger". Mens 67 prosent av skolelederne oppgir at assistentene aldri planlegger og evaluerer undervisning alene, er det bare 27 prosent av assistentene som oppgir dette.
- 25 prosent av skolelederne og 34 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruks gir undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) etter veiledning fra lærer. Dette øker til hhv 60 og 70 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 3 prosent av skolelederne og 20 prosent av assistentene oppgir at de daglig/ som del av stillingsinstruks gir undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) *uten* veiledning fra lærer. Dette øker til hhv 60 og 70 prosent dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger". Mens 55 prosent av skolelederne oppgir at assistentene aldri gjør dette uten veiledning fra lærer, er det 30 prosent av assistentene som oppgir dette.

Oppsummert indikerer undersøkelsen at **assistenter** både utfører viktige støttefunksjoner rundt elevene i og utenfor undervisningen, og at deres tilstedeværelse og assistanse således øker voksentettheten for alle elevene og ikke bare for enkeltelever som har særskilte behov. Det ser ut til at en del assistenter daglig eller som del av stillingsinstruks utfører pedagogiske oppgaver, særlig i forhold til enkeltelever. Imidlertid er det til dels store forskjeller i skoleledelsene og assistentenes vurderinger når det gjelder i hvilken grad assistentene utfører pedagogiske oppgaver, og særlig når det gjelder hvorvidt de gjør disse oppgavene alene/ uten veiledning.

4.2.2 Formelle kompetanser

De fleste assistentene har fullført videregående utdanning, og nesten halvparten har bakgrunn fra helse- og sosialfag. Vel en tiendedel har fullført høyere utdanning, de aller fleste på lavere gradsnivå. Nesten halvparten av disse har studert helse- og sosialfag, mens over en tredjedel oppgir at de har tatt lærerutdanning eller utdanninger i pedagogikk. Over halvparten mangler

formell praktisk-pedagogisk utdanning, og blant de som har tatt det er det nesten utelukkende snakk om barne- og ungdomsarbeiderutdanning. Over en tredjedel oppgir å ha benyttet engelsk språkkompetanse i arbeidet sitt, mens to tredjedeler har ikke/ bruker ikke andre språkkompetanser. Andre språkkompetanser blir i svært liten grad oppgitt. Så og si alle har utdannelsen sin fra Norge.

Noen konkrete resultater fra undersøkelsen er at

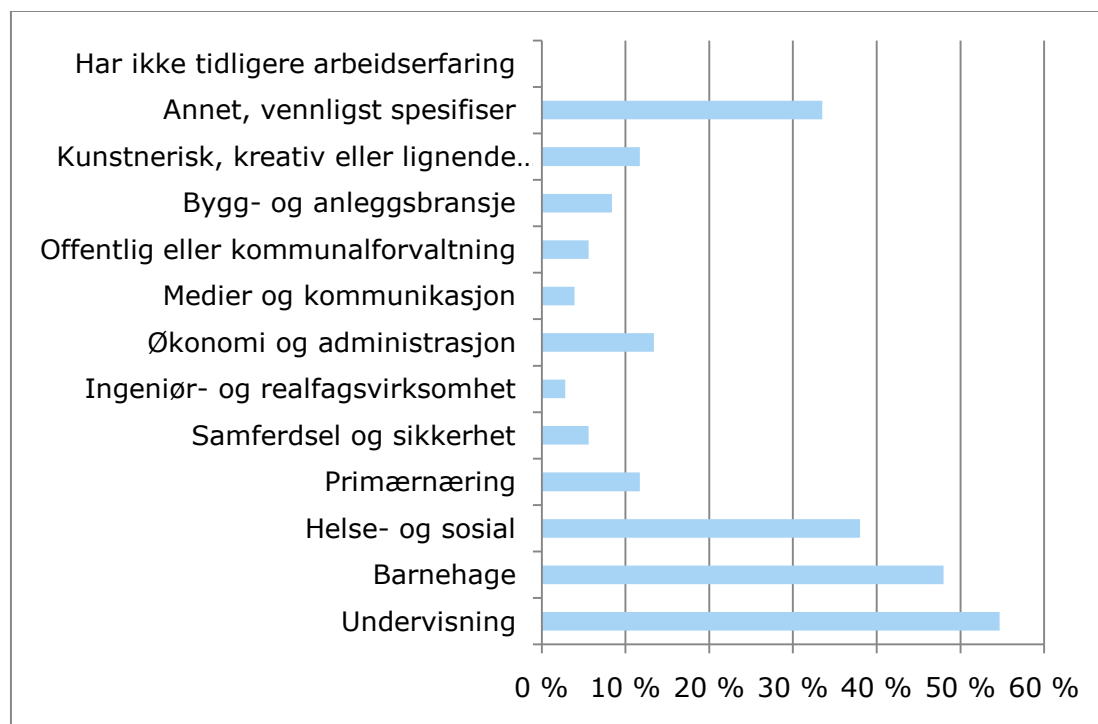
- 70 prosent oppgir at deres høyeste fullførte utdanning er videregående opplæring, hvorav 32 prosent har tatt helse- og sosialfag
- 16 prosent har ikke fullført videregående opplæring
- 14 prosent oppgir å ha tatt høyere utdanning, hvorav 46 prosent oppgir å ha studert helse- og sosialfag og 36 prosent oppgir å ha tatt lærerutdanning eller utdanninger i pedagogikk
- 19 prosent oppgir å holde på med utdanning i barne- og ungdomsarbeid
- 38 prosent oppgir å bruke engelsk i arbeidet sitt

4.2.3 Arbeidserfaring

Alle respondentene oppgir å ha tidligere arbeidserfaring, og de aller fleste assistenter opplever erfaringen som relevant for nåværende arbeid. Mange har arbeidserfaring fra undervisning, barnehage eller innenfor helse- og sosialsektoren. Videre har svært mange assistenter erfaring fra frivillig arbeid, og mange oppgir å ha vært engasjert i frivillig arbeid i mange år.

Figur 4-5 fremstiller svarfordelingen ift hvilke bransjer assistentene oppgir å ha arbeidserfaring fra.

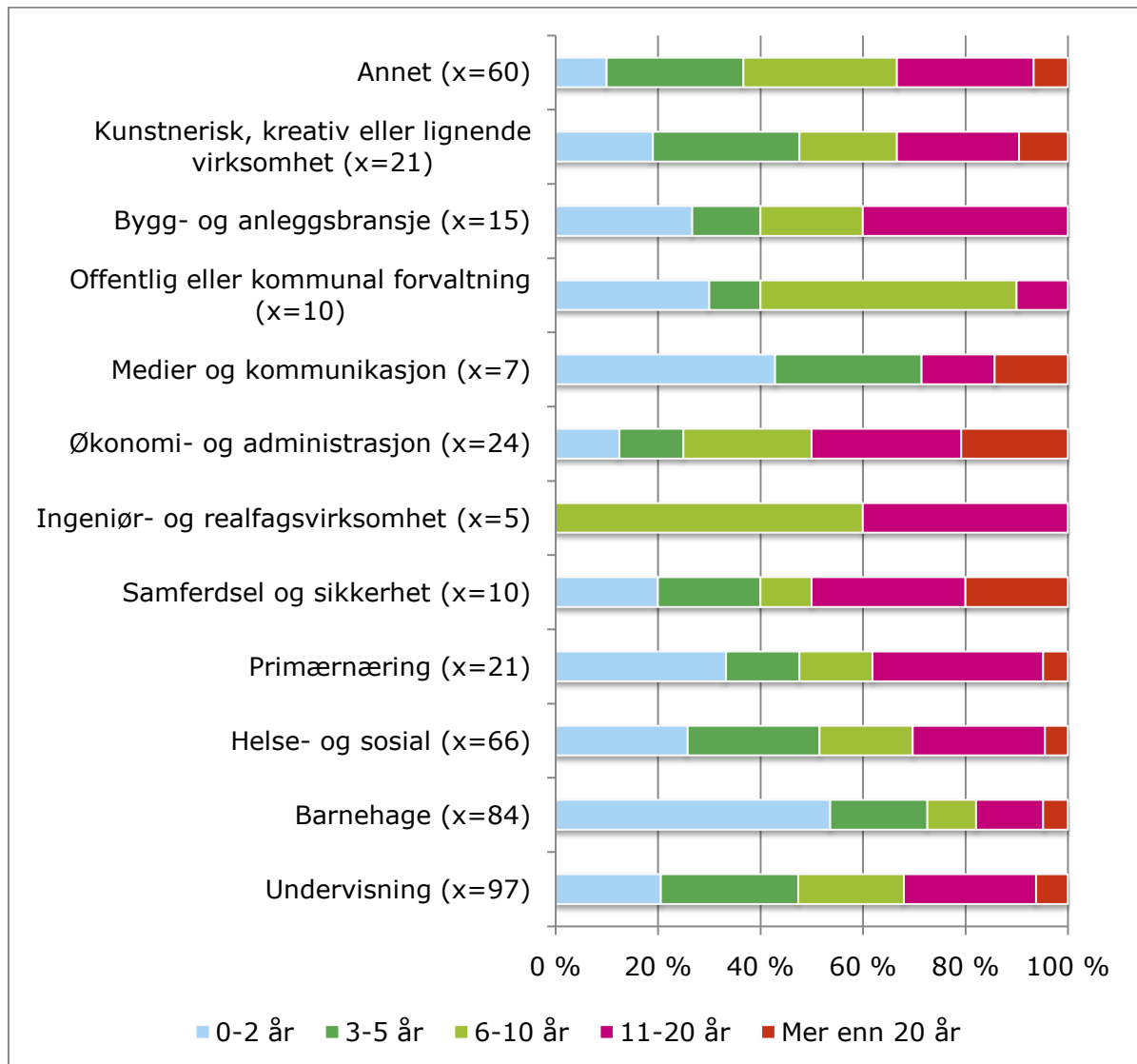
4-5: Vennligst oppgi type bransje du har arbeidserfaring fra (x=179)

Assistentene ble også spurt om hvor lang arbeidserfaring de hadde fra tidligere. Dette er fremstilt i figur 4-6. *Figuren må tolkes med forsiktighet både fordi antallet respondenter som har erfaring fra de ulike sektorene varierer sterkt, og fordi hver respondent kan ha erfaring fra mer enn en bransje.* Det vi kan si med sikkerhet er at det er store variasjoner i hvor lang arbeidserfaring assistentene har, og at det finnes både assistenter med svært lang arbeidserfaring og med kort arbeidserfaring. Eksempelvis er det 30 respondenter som oppgir å ha 11 års erfaring eller mer fra undervisning, mens 20 respondenter har 2 år eller mindre. Figuren synliggjør også at en betydelig del av assistentene som oppgir å ha arbeidserfaring fra praktiske yrker som bygg- og

anlegg, økonomi- og administrasjon, ingeniør- og realfagsvirksomhet og samferdsel og sikkerhet har lang erfaring. En nærliggende konklusjon er at assistentene har svært ulike forutsetninger for å utøve ulike oppgaver, og da særlig de pedagogiske oppgavene som det i undersøkelsen fremkommer at mange utfører. Selv om de færreste assistentene verken har høyere utdanning eller praktisk-pedagogisk utdanning, så besitter en del av dem realkompetanse og lang arbeidserfaring, mens andre har lite arbeidserfaring.

Figur 4-6: Hvor mange års arbeidserfaring har du fra denne bransjen/ disse bransjene? (x varierer)

Konkrete resultater fra undersøkelsen er at

- Alle assistentene oppgav å ha arbeidserfaring
- 55 prosent oppgav å ha arbeidserfaring fra undervisning
- 48 prosent oppgav å ha arbeidserfaring fra barnehage
- 38 prosent oppgav å ha arbeidserfaring fra helse- og sosial
- 56 prosent vurderte at tidligere arbeidserfaring i meget høy eller høy grad er relevant for nåværende arbeid.
- Det er store variasjoner i hvor lang arbeidserfaring respondentene har
- 75 prosent oppgav å ha erfaring fra frivillig arbeid
- 41 prosent av disse oppgav at de hadde 11 år eller mer erfaring fra frivillig arbeid

- 52 prosent oppgav å ha erfaring fra frivillig arbeid i idrettsforening/-lag, og mellom 10 og 20 prosent oppgav å ha arbeidet frivillig med teater/ musikk/ dans, annet kulturelt arbeid eller i en politisk organisasjon/ forening)

Undersøkelsen indikerer at de aller fleste **assistenter** har fullført videregående opplæring, mange i helse- og sosialfag. Det er imidlertid kun en liten andel som har fullført høyere utdanning. Over halvparten har formell praktisk-pedagogisk utdanning, og da i all hovedsak fra barne- og ungdomsarbeiderutdanning. Resultatene tyder også på at assistentene i meget stor grad har tidligere relevant arbeidserfaring og erfaring fra frivillig arbeid.

4.2.4 Oppsummering

Når det gjelder assistenter, bekrefter resultatene at mange skoler har assistenter i fast stilling, og at mange av dem er ansatt på bakgrunn av behov for spesialundervisning. Det kan også se ut til at assistenter blir litt mer brukt i grunnskolen enn i videregående opplæring. De utfører både viktige støttefunksjoner rundt elevene i og utenfor undervisningen, og deres tilstedeværelse og assistanse øker således voksentettheten for alle elevene og ikke bare for de enkeltelever som har særskilte behov. De utfører daglig eller som del av stillingsinstruks pedagogiske oppgaver, særlig i forhold til enkeltelever, men assistentene oppgir selv i mye større grad enn skoleledelsene at de utfører disse oppgavene alene eller uten veiledning fra pedagogisk personale.

Resultatene antyder at assistenter i stor grad har videregående opplæring som høyeste fullførte utdanning, at mange har formell praktisk-pedagogisk utdanning fra barne- og ungdomsarbeiderutdanning, og at de har tidligere relevant arbeidserfaring og erfaring fra frivillig arbeid.

4.3 Lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse

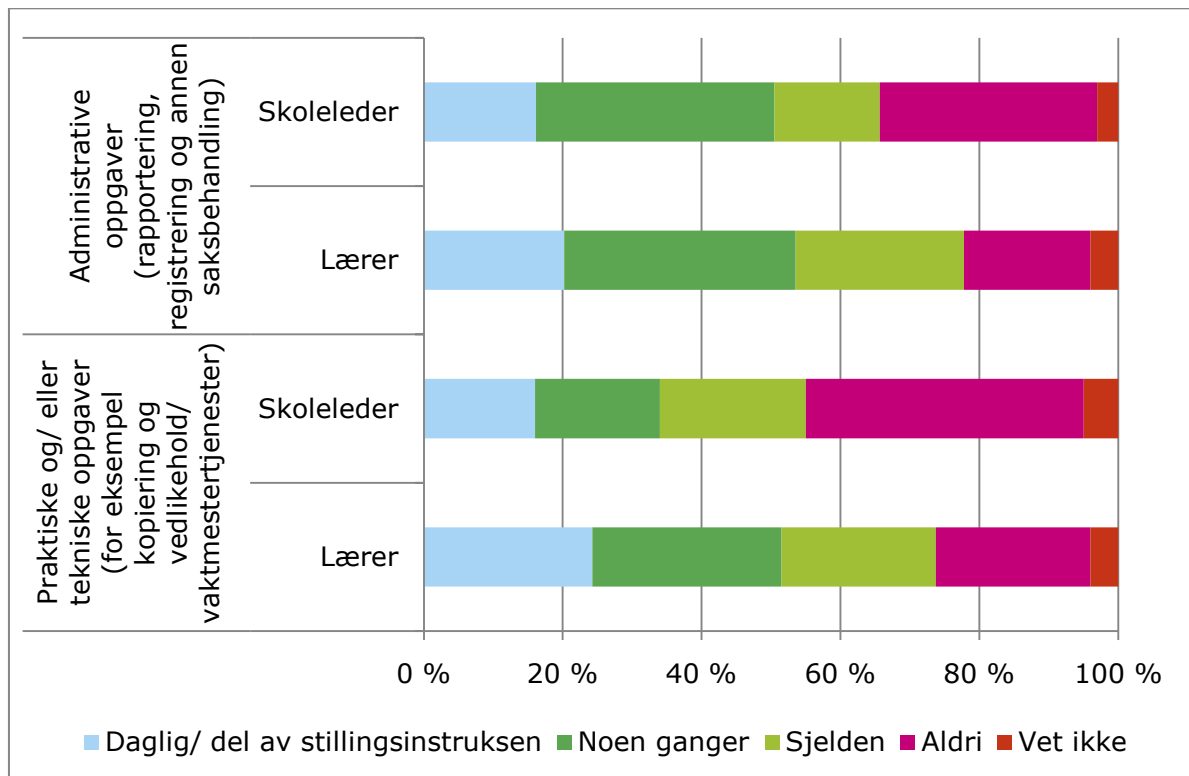
I det følgende skal vi se nærmere på undersøkelsens resultater når det gjelder hvilke arbeidsoppgaver, kompetanse og erfaring lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse har.

4.3.1 Arbeidsoppgaver og ansvarsområder til lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse

Skoleledere og lærere ble bedt om å ta stilling til hvor ofte lærerne utfører en rekke konkrete oppgaver. Resultatene indikerer at lærerne i stor grad utfører pedagogiske oppgaver. Mange skoleledelser oppgir at lærerne gjør disse oppgavene etter veiledning fra og i tett samarbeid med andre erfarne lærere med pedagogisk kompetanse, mens resultatene for lærerne tyder på at lærerne selv opplever at de i stor grad gjør disse oppgavene på egenhånd og uten veiledning fra andre lærere.

Figurene under fremstiller både skoleledere og lærernes egne besvarelser i forhold til en rekke oppgaver av ulik karakter. Figur 4-7 fremstiller svarene i forhold til praktiske, tekniske og administrative oppgaver.

Figur 4-7: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører lærere uten godkjent pedagogisk utdanning? (x=67) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=45)

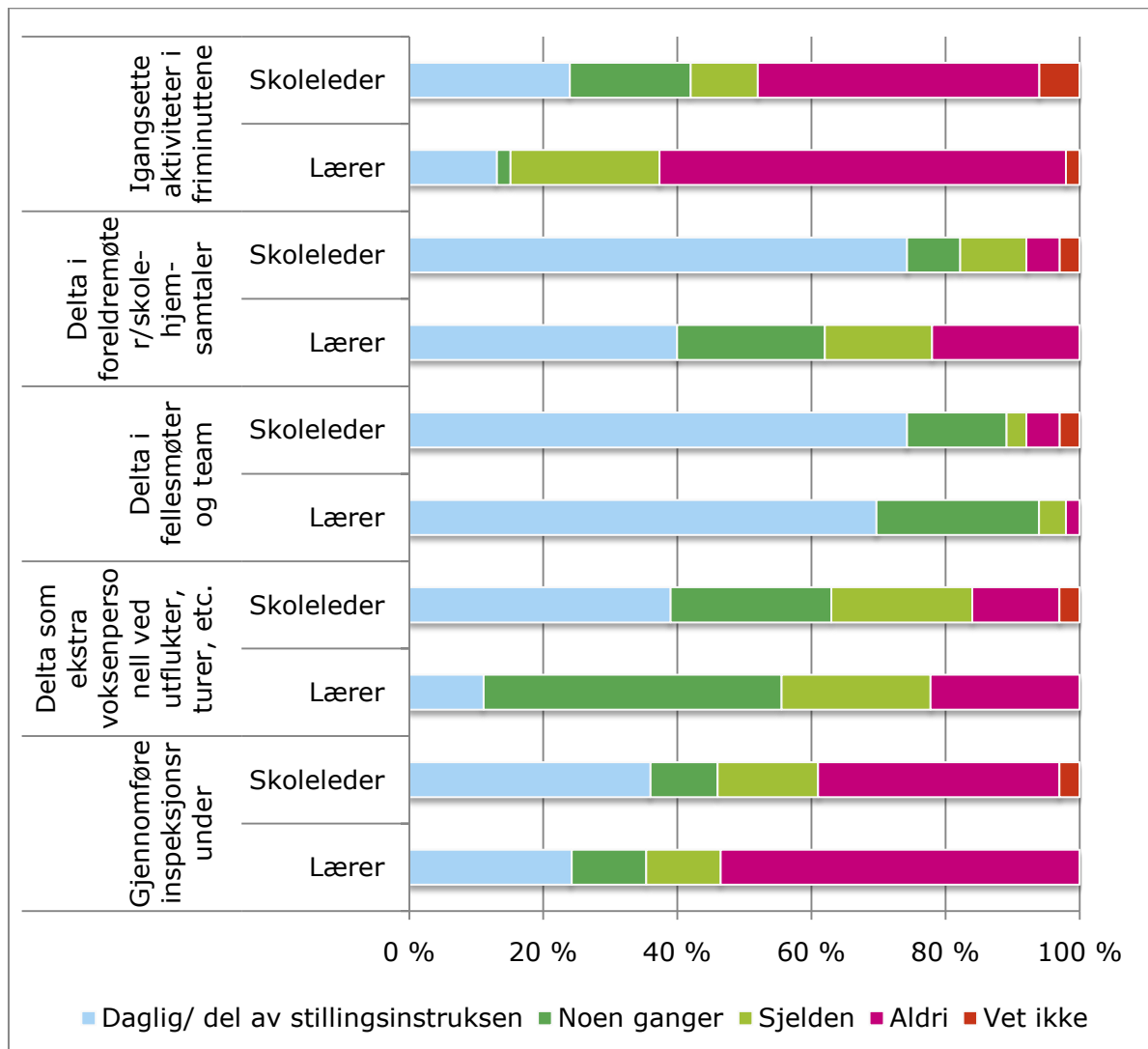

Mer konkret viser resultatene at

- 61 prosent av skolelederne og 44 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse sjelden eller aldri utfører praktiske eller tekniske oppgaver
- 46 prosent av skolelederne og 42 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse sjelden eller aldri utfører administrative oppgaver

Figur 4-8 nedenfor fremstiller respondentenes vurderinger av hvor ofte lærerne utfører oppgaver i tilknytning til elevene utenom selve undervisningen. Resultatene tyder på at formålet med å engasjere lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse i liten grad handler om å øke voksentettheten i skolen. Det mest interessante funnet er imidlertid at skolelederne i mye større grad enn lærernes oppfatter at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse daglig eller som del av stillingsinstruks deltar i foreldremøter/ skole-hjem-samtaler.

Figur 4-8: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører lærere uten godkjent pedagogisk utdanning? (x=67) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=45)

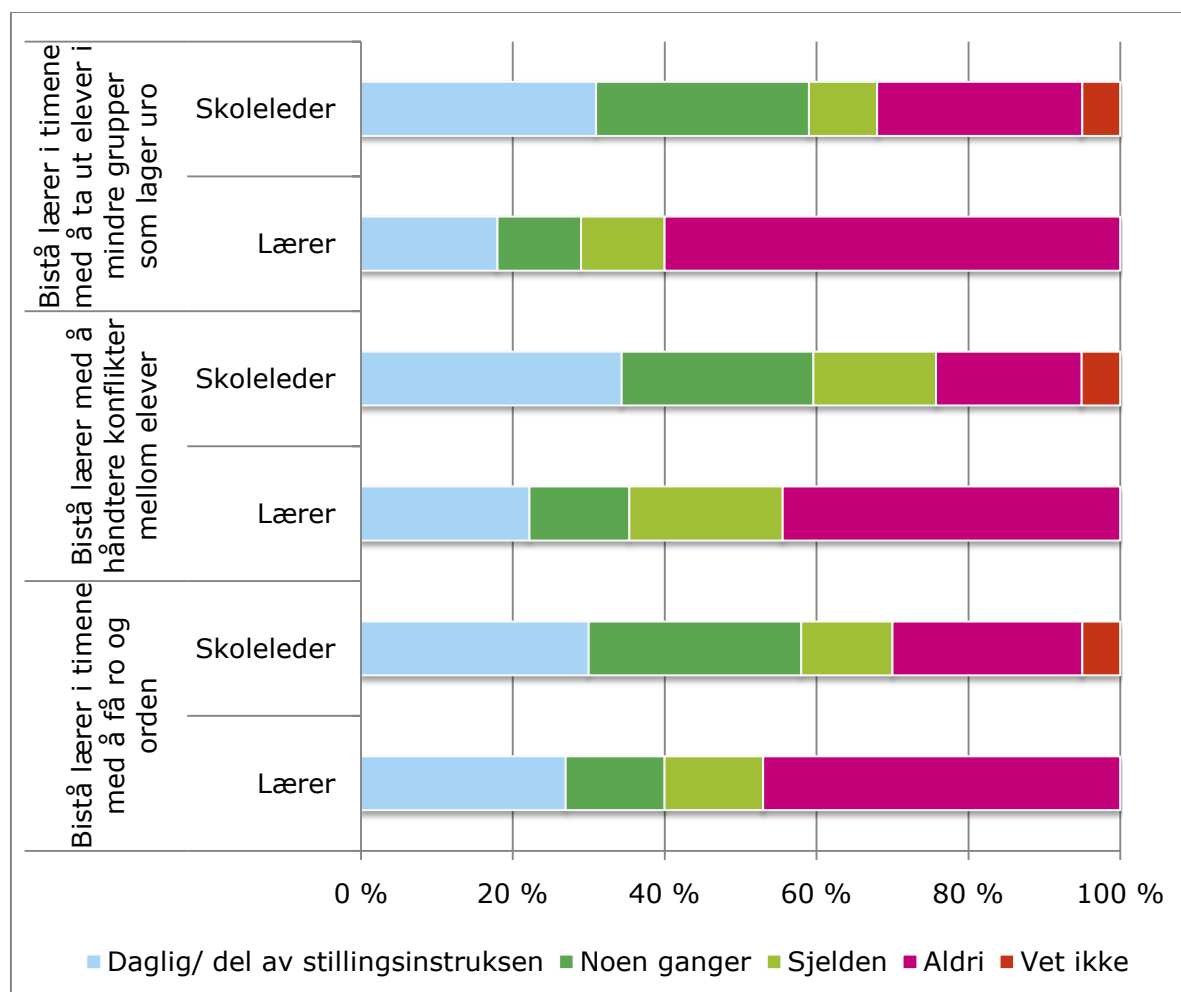
Mer konkret viser undersøkelsen at

- 51 prosent av skolelederne og 64 prosent av lærerne oppgav at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse sjelden eller aldri gjennomfører inspeksjonsrunder
- 52 prosent av skolelederne og 82 prosent av lærerne oppgav at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse sjelden eller aldri igangsetter aktiviteter i friminuttene
- 39 prosent av skolelederne og 11 prosent av lærerne oppgav at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse daglig/ som del av stillingsinstruks deltar som ekstra voksenpersonell ved utflukter, turer etc. Dette øker til hhv. 63 prosent og 55 prosent når dersom vi inkluderer svaralternativet "noen ganger".
- 75 prosent av skolelederne og 69 prosent av lærerne oppgav at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse daglig/ som del av stillingsinstruks deltar i fellesmøter og team
- Mens 75 prosent av skolelederne oppgav at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse daglig/ som del av stillingsinstruks deltar i foreldremøter/ skole-hjem-samtaler, var det bare 40 prosent av lærerne som oppgav dette. 38 prosent av lærerne oppgav at de sjelden eller aldri deltok i slike møter/ samtaler.

Figur 4-9 fremstiller svarfordelingen i forhold til hvor mye lærere uten godkjent pedagogisk utdanning bistår andre lærere med ikke-pedagogiske oppgaver i undervisningen. Hovedinntrykket er at lærere i mye større grad enn skoleledere oppgir at lærere uten godkjent

pedagogisk utdanninge sjelden eller aldri bistår andre lærere med de oppgitte ikke-pedagogiske oppgavene, som i stor grad dreier seg om disiplin.

Figur 4-9: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører lærere uten godkjent pedagogisk utdanning? (x=67) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=45)

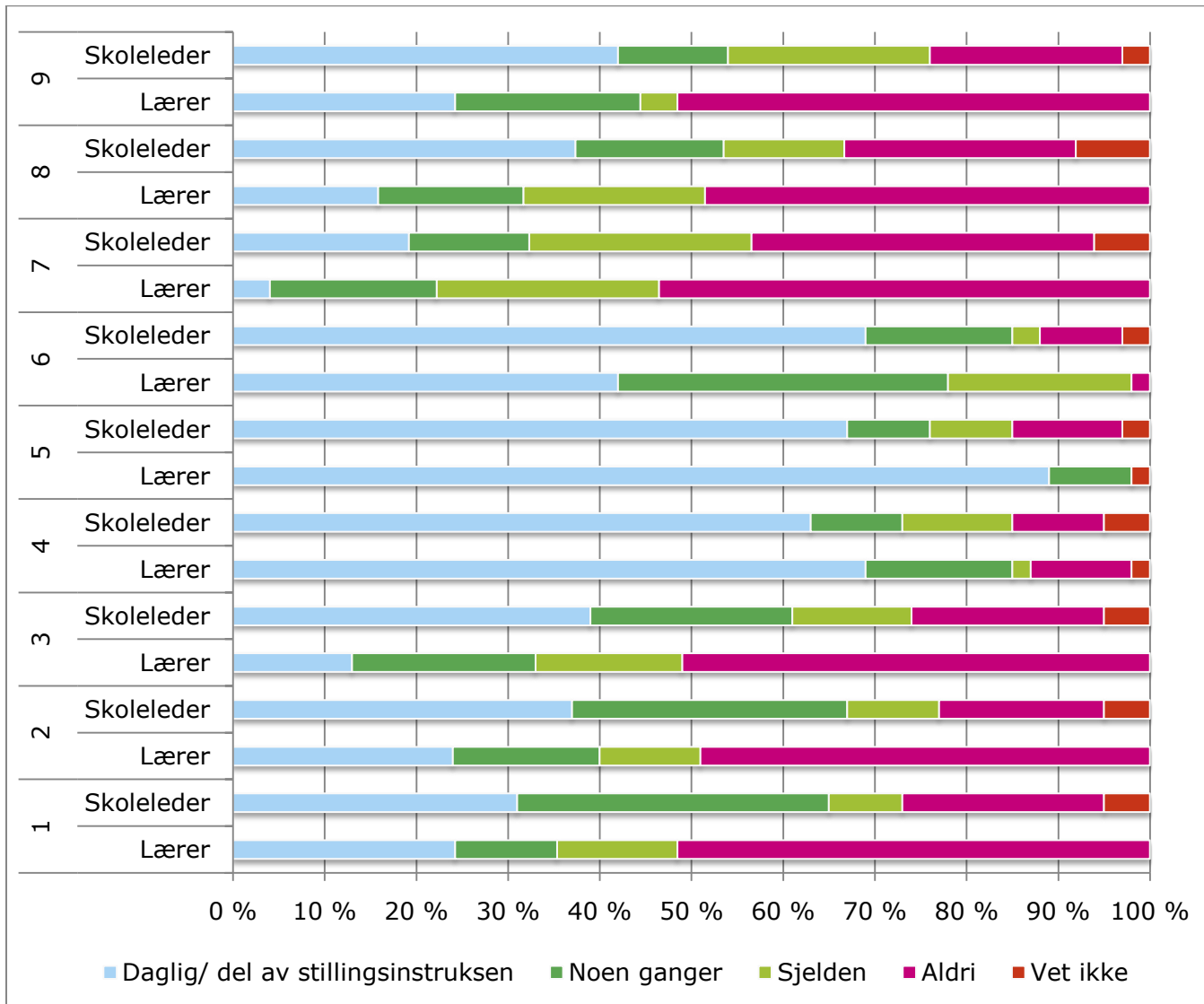

Mer konkret viser resultatene at

- 37 prosent av skolelederne og 60 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanninge sjelden eller aldri bistår (en annen) lærer i timene med å få ro og orden
- 35 prosent av skolelederne og 64 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanninge sjelden eller aldri bistår (en annen) lærer med å håndtere konflikter mellom elever
- Mens bare 36 prosent av skolelederne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanninge sjelden eller aldri bistår (en annen) lærer med å ta ut elever i mindre grupper som lager uro er det hele 71 prosent av lærerne som oppgir dette. 31 prosent av skolelederne oppfatter at dette skjer daglig eller er en del av stillingsinstruksen til disse lærerne, mens bare 18 prosent av lærerne vurderer det slik.

Til sist skal vi se nærmere på hvordan respondentene vurderer graden av pedagogiske oppgaver som lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse utfører. Svarfordelingene er fremstilt i figur 4-10. Resultatene indikerer at lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse skal undervise på

Figur 4-10: Hvilke mer konkrete oppgaver utfører lærere uten godkjent pedagogisk utdanning? (x=67) / Hvilke av de følgende hovedarbeidsoppgavene har du i ditt arbeid? (x=45)

1. Bistå lærer i timene med å hjelpe elever med lære- og skrivevansker
2. Bistå lærer i timene ved å ta ut elever i mindre grupper som har behov for ekstra faglig hjelp
3. Gi undervisning i timene etter veiledning fra lærer
4. Gi undervisning i timene uten veiledning fra lærer
5. Planlegge og evaluere undervisning alene
6. Planlegge og evaluere undervisning i team
7. Gi leksehjelp utenfor undervisningen
8. Gi undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) etter veiledning fra lærer
9. Gi undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) uten veiledning fra lærer

egenhånd siden en stor andel av skolelederne oppgir at disse lærere daglig eller som en del av sin stillingsinstruks utfører sentrale oppgaver som planlegging, gjennomføring og evaluering av pedagogiske oppgaver alene og uten veiledning fra andre lærere. Det interessante er imidlertid at andelen lærere som oppfatter at de gjør disse oppgavene alene er mye større enn blant skolelederne.

Konkret viser resultatene at

- Mens 69 prosent av skolelederne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig eller som del av stillingsinstruks planlegger og evaluerer undervisning i team, oppgir kun 42 prosent av lærerne oppgir dette.
- Til sammenligning oppgir 67 prosent av skolelederne, altså færre enn i punktet ovenfor, at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig eller som del av stillingsinstruks planlegger og evaluerer undervisning *alene*, mens hele 89 prosent av lærerne oppgir dette.
- 39 prosent av skolelederne og 13 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig eller som del av stillingsinstruks gir undervisning i timene etter veiledning fra lærer
- 63 prosent av skolelederne og 69 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig eller som del av stillingsinstruks gir undervisning i timene *uten* veiledning fra lærer
- 37 prosent av skolelederne og 16 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig eller som del av stillingsinstruks gir undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) etter veiledning fra lærer
- 42 prosent av skolelederne og 24 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig eller som del av stillingsinstruks gir undervisning til elever med enkeltvedtak etter § 5-1 (spesialundervisning) *uten* veiledning fra lærer
- Til sammenligning oppgir 21 prosent av skolelederne at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning aldri gir spesialundervisning *uten* veiledning fra lærer, mens 51 prosent av lærerne oppgir dette.
- Mens 31 prosent av skolelederne og 24 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig/ som del av stillingsinstruks bistår lærer i timene med å hjelpe elever med lære- og skrivevansker, er det bare 22 prosent av skolelederne men hele 51 prosent av lærerne som oppgir at dette aldri skjer
- 37 prosent av skolelederne og 24 prosent av lærerne oppgir at lærere uten godkjent pedagogisk utdanning daglig eller som del av stillingsinstruks bistår lærer i timene ved å ta ut elever i mindre grupper som har behov for ekstra faglig hjelp

Oppsummert viser resultatene at lærere **uten godkjent pedagogisk kompetanse** i stor grad utfører pedagogiske oppgaver mens de i mindre grad opptre som støttefunksjoner rundt elevene. Det fremkommer også at lærerne i mye større grad enn skoleledelsene oppfatter at de utfører de pedagogiske oppgavene alene og uten veiledning fra annet pedagogisk personale.

4.3.2 Formelle kompetanser

Når det gjelder lærerne kan undersøkelsen tyde på at de ikke bare mangler pedagogisk kompetanse, men også formell fagkompetanse. § 14-2 og 14-3 i Forskrift til opplæringslova⁶ fastslår kravene for ansettelse i undervisningsstilling på ulike trinn i grunnskolen og i videregående opplæring. Det er økende krav til fagkompetanse fra høyere utdanning i de fag det

⁶ FOR 2006-06-23 nr 724: Forskrift til opplæringslova, ikrafttredelse 01.08.2006. Tilgjengelig på <http://www.lovdata.no/for/sf/kd/xd-20060623-0724.html> (Lesedato: 24.09.2010)

skal undervises i fra og med undervisning på 5.trinn. Blant respondentene i undersøkelsen oppgir nesten halvparten at de har videregående opplæring som høyeste fullførte utdanning. Selv om det er forskjell på kravene til teoretisk fagkompetanse fra høyere utdanning mellom undervisningsstillinger i studieforberedende og yrkesfag, stilles det krav til minst 60 studiepoeng på relevant fagområde for undervisningsstillinger i yrkesfag. De faglige kravene gjelder også for ansettelse på vilkår, jf § 14-5.

En liten andel oppgir å ha tatt lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk på universitets-/høgskolenivå, mens 39 prosent oppgir å være i en utdanning som gir praktisk-pedagogisk kompetanse. 15 prosent av dem oppgir å ta praktisk-pedagogisk utdanning (PPU). Over to tredjedeler oppgir å ha og bruke engelsk språkkompetanse i arbeidet sitt.

Så å si alle respondenter som representerer skoleledelsen har oversikt over den utdanningsbakgrunn og arbeidserfaring som lærere uten godkjent pedagogisk utdanning ved deres skole har. 72 prosent oppgir at de også har oversikt over disse lærernes frivillige arbeid, verv og lignende.

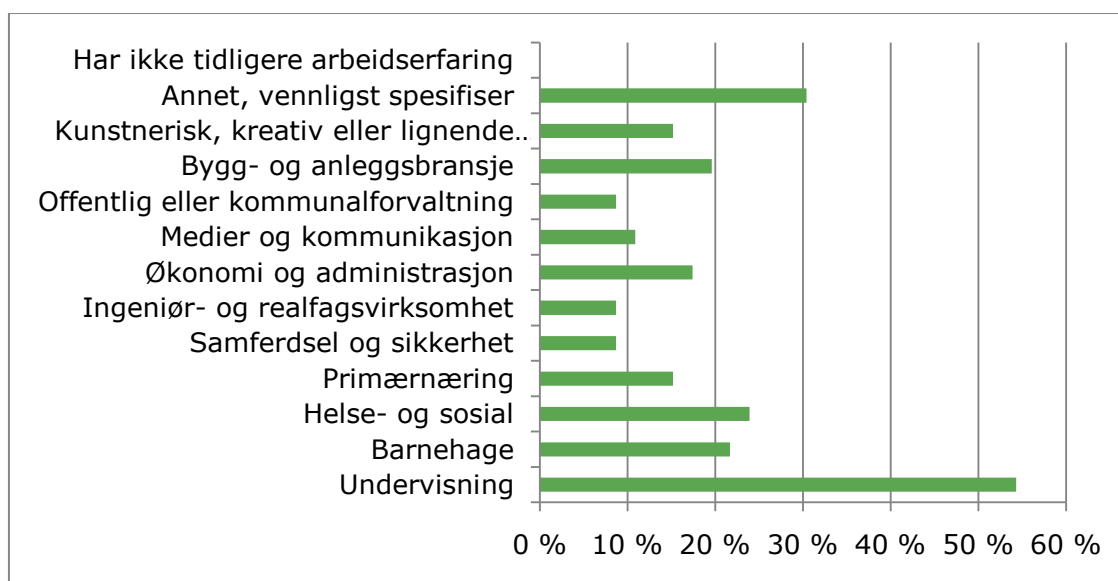
Konkret viser resultatene at

- 44 prosent oppgir å ha videregående opplæring som høyeste fullførte utdanning
- Respondentene har oppgitt å ha fullført følgende studieretninger: Mekaniske fag, elektrofag, helse- og sosialfag og formgivingsfag. Av disse har hhv 35 og 20 prosent fullført mekaniske fag eller elektrofag
- 57 prosent oppgir å ha fullført høyere utdanning, hvorav 46 prosent oppgir at dette gjelder lavere universitets- og høgskoleutdanning
- Av disse oppgir 24 prosent å ha studert språkfag, og 24 prosent å ha studert real- og ingeniørfag
- 14 prosent oppgir å ha tatt lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk på universitets-/høgskolenivå
- Av utdanninger i praktisk-pedagogiske fag, oppgir hhv 15, 7 og 7 prosent å være i utdanning i praktisk-pedagogisk utdanning (PPU), allmennlærerutdanning og barne- og ungdomsarbeider utdanning
- 63 prosent oppgir å ha og bruke sin engelske kompetanse i arbeidet, mens 11 prosent oppgir å ha og bruke tysk. 33 prosent oppgir at de ikke bruker språkkompetanser i arbeidet sitt
- Kun 1 respondent oppgir å ha utdanning fra utlandet

4.3.3 Arbeidserfaring

Undersøkelsen viser at alle respondentene har arbeidserfaring som de vurderer som relevant, og mange har erfaring fra frivillig arbeid. Et av argumentene for å ansette lærere uten godkjent pedagogisk utdanning er at disse lærerne kan ha fagkompetanse og arbeidserfaring som vil være relevant for å gi en god undervisning til tross for at de ikke har godkjent pedagogisk kompetanse. I forrige avsnitt fremkom det at mange ikke har høyere utdanning, men særlig innenfor yrkesfagene i videregående opplæring kan fagkompetanse også oppnås gjennom arbeidserfaring. Resultatene indikerer imidlertid at samtidig som mange av lærerne har minst 6 års erfaring fra en bransje, er det mange som oppgir å ha mindre enn 2 års erfaring.

Før dette diskuteres nærmere, skal vi hvilke bransjer lærerne oppgir å ha erfaring fra, slik det er fremstilt i figur 4-11.

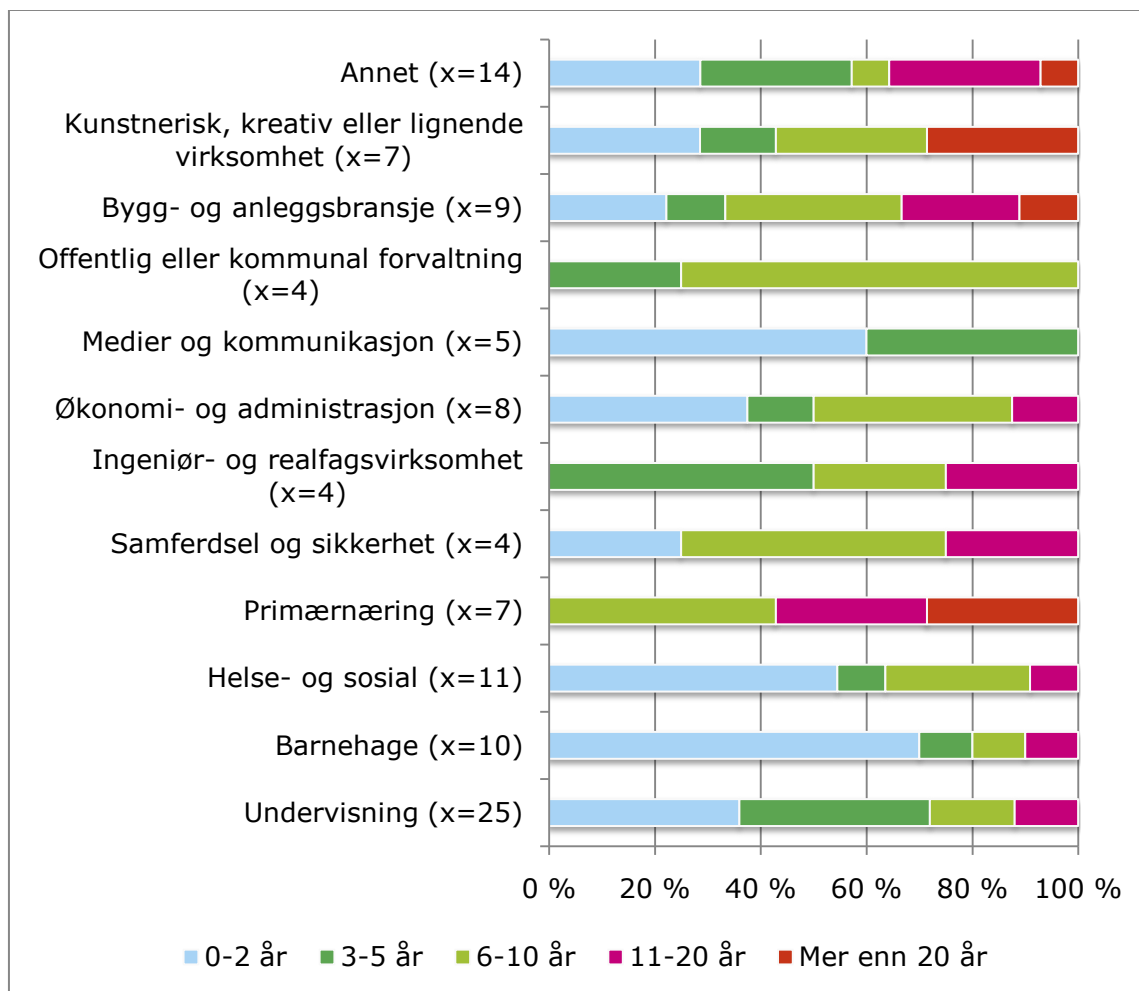
Figur 4-11: Vennligst oppgi type bransje du har arbeidserfaring fra. Du kan sette flere kryss. (x=179)

Konkrete resultater fra undersøkelsen er at

- Alle respondentene oppgir å ha tidligere arbeidserfaring
- 80 prosent oppgav at arbeidserfaringen i meget høy eller høy grad var relevant for deres nåværende arbeid.
- 54 prosent oppgir å ha erfaring fra undervisning
- Av disse oppgir 36 prosent å ha 0-2 års erfaring fra undervisning; dette øker til 72 prosent om vi ser på andelen som oppgir å ha 0-5 års erfaring
- 83 prosent oppgav å ha erfaring fra frivillig arbeid
- Av disse oppgav 25 prosent at de hadde 11 år eller mer erfaring fra frivillig arbeid
- 35 prosent oppgav erfaring fra idrettsforening/ -lag, og mellom 20 og 30 prosent oppgav at erfaringen kom fra teater/ musikk/ dans, annet kulturelt arbeid eller i en politisk organisasjon/ forening

Respondentene ble så spurt hvor mange års erfaring de har fra de bransjene de oppgir å ha erfaring fra. Svarfordelingen fremstilles i figur 4-12.

Figur 4-12: Hvor mange års arbeidserfaring har du fra denne bransjen/ disse bransjene? (x varierer)

Figuren må tolkes med forsiktighet både fordi antallet respondenter som har erfaring fra de ulike sektorene varierer sterkt, og fordi hver respondent kan ha erfaring fra mer enn en bransje. Figuren illustrerer at det er variasjoner i hvor mye arbeidserfaring respondentene oppgir å ha i de bransjene de har erfaring fra. For alle bransjer med unntak av undervisning, barnehage, helse- og sosial, og medier og kommunikasjon, oppgir over halvparten av respondentene å ha minst 6 års erfaring. Samtidig er det en betydelig andel som oppgir å ha 2 år eller mindre erfaring fra en bransje de har arbeidet i. Det fremgår ikke av undersøkelsen hvorvidt de som oppgir å ha lite arbeidserfaring fra en bransje faktisk underviser i et fag der denne bransjekunnskapen ville ha vært relevant. Det fremgår heller ikke om de har lang erfaring fra en annen bransje. Det er imidlertid bekymringsverdig dersom det er slik at noen lærere verken har mer enn videregående utdanning eller lang arbeidserfaring.

Undersøkelsen antyder at mange av disse lærerne mangler både pedagogisk kompetanse og formell fagkompetanse. Imidlertid er det en del som er i utdanning som gir formell praktisk-pedagogisk utdannelse, og mange ser ut til å ha noen års arbeidserfaring, særlig innenfor bransjer som er relatert til yrkesfag i videregående opplæring.

4.3.4 Oppsummering

Undersøkelsens resultater indikerer at en del skoler, særlig i videregående opplæring, benytter lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse i undervisningen. På samme måte som assistentene, ser det ut til at disse lærerne i mye større grad enn skoleledelsene opplever at de utfører

oppgavene sine alene og uten veiledning fra annet pedagogisk personale. Videre tyder resultatene på at mange av lærerne uten godkjent pedagogisk utdannelse heller ikke har formelle fagkompetanser fra høyere utdanning, men at en del derimot har arbeidserfaring som er relevant for yrkesfagene i videregående opplæring samt erfaring fra frivillig arbeid.

4.4 Veiledning og kompetanseutviklingstiltak som tilbys

I dette avsnittet skal vi se nærmere på besvarelsene for hvilke tilbud assistenter og lærere får av veiledning og kompetanseheving. Generelt indikerer resultatene at skoleledelsen i større grad enn de andre respondentene oppfatter at assistentene og lærerne får faglig veiledning, og at lærerne får oppfølging og tilbakemeldinger på arbeidet sitt. Når det gjelder kompetanseheving indikerer undersøkelsen at mange assistenter og lærere får tilbud om kompetanseheving som ikke gir studiepoeng, og at mange skoler tilrettelegger for at lærerne skal få godkjent pedagogisk utdanning. Imidlertid oppgav rundt 40 prosent at de følte behov for mer veiledning eller kompetanseheving for å utføre arbeidsoppgavene sine på en tilfredsstillende måte.

4.4.1 Veiledning

Mens assistenter og lærere ble spurt om de har fått veiledning til å utføre arbeidsoppgavene sine, ble skoleledelsene spurt om de gir veiledning til disse gruppene. Svarfordelingene fremstilles i tabell 4-2 og 4-3.

Tabell 4-2: Har du fått veiledning til å utføre dine arbeidsoppgaver? Du kan sette flere kryss. (x=169) / Gir skolen veiledning til assistenter? Du kan sette flere kryss. (x=97)

	Assistenter	Skoleledelse
Ja, faglig veiledning	55%	76%
Ja, erfaringsutveksling	62%	72%
Ja, oppfølging av og tilbakemeldinger på lærerens arbeid	31%	31%
Ja, ved observasjon av erfarne lærere i arbeid	40%	29%
Ja, ved observasjon av erfarne assistenter i arbeid	18%	19%
Ja, annet vennligst spesifiser:	2%	10%
Nei, skolen gir ikke veiledning	18%	5%

Tabell 4-1: Har du fått veiledning til å utføre dine arbeidsoppgaver? Du kan sette flere kryss. (x=45) / Gir skolen veiledning til lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse? Du kan sette flere kryss. (x=169)

	Lærere	Skoleledelse
Ja, faglig veiledning	56%	74%
Ja, erfaringsutveksling	82%	82%
Ja, oppfølging av og tilbakemeldinger på lærerens arbeid	29%	73%
Ja, ved observasjon av erfarne lærere i arbeid	29%	33%
Ja, ved observasjon av erfarne assistenter i arbeid	11%	I.D.
Ja, annet vennligst spesifiser:	2%	5%
Nei, skolen gir ikke veiledning	9%	3%

Resultatene indikerer at skoleledelsen i mye større grad enn assistentene og lærerne har inntrykk av at de får faglig veiledning. Når det gjelder assistenter, er andelen som oppfatter at skolen ikke gir veiledning i det hele tatt mye større blant assistentene enn andelen i skoleledelsen. Samtidig oppfatter en større andel av assistentene enn i skoleledelsen at observasjon av erfarne lærere er en type veiledning de får. Når det gjelder lærerne er det betydelig forskjell på hvordan lærerne og skoleledelsen oppfatter at lærerne får oppfølging og tilbakemeldinger på arbeidet sitt.

Respondenter i skoleledelsen ble også spurt om hvem som gir veiledning til assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. Svarfordelingen er fremstilt i tabell 4-4. Det ser ut til at

det i stor grad er de samme som veileder både assistenter og lærere, og det er erfarne lærere med godkjent pedagogisk kompetanse som i størst grad blir oppgitt som veiledere. Dernest er det avdelingsledere som blir hyppigst oppgitt, men også skoleleder veileder ved en del skoler. Mange oppgir også at eksterne miljøer så som ressursteam, PPT, helsesøster etc gir veiledning, og da i noe større grad til assistenter enn til lærere.

Tabell 4-2: Har du fått veiledning til å utføre dine arbeidsoppgaver? Du kan sette flere kryss. (x=169) / Hvem gir veiledning til assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse ved skolen? Du kan sette flere kryss. (x=97)

	Assistenter	Lærere
Skoleleder	35%	41%
Inspektør	22%	22%
Avdelingsleder	55%	55%
Erfaren lærer med godkjent pedagogisk kompetanse	75%	80%
Ressursteam, PPT, helsesøster, etc.	38%	28%
Ekstern ressursperson	10%	4%
Erfaren assistent	16%	I.D.
Annen, vennligst spesifiser:	3%	7%

4.4.2 Kompetanseheving

Skoleledelsene ble i undersøkelsen spurt om de gir tilbud om kompetanseheving til lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. Resultatene viser at

- 70 prosent oppgir at skolen tilrettelegger for at lærerne skal få godkjent pedagogisk utdanning (studiepoengsgivende)
- 50 prosent av skolene oppgav at de samarbeider med utdanningsinstitusjoner for å oppkvalifisere lærerne
- 67 prosent oppgir at skolen tilrettelegger for deltakelse på eksterne kortere kurs og/eller seminarer (ikke studiepoengsgivende kurs)
- 50 prosent oppgir at skolen arrangerer interne kortere kurs og seminarer (ikke studiepoengsgivende)
- 6 prosent oppgir at skolen ikke tilrettelegger for kompetanseheving

Assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse ble spurt om de har deltatt på kompetansehevingstiltak som skolen tilbyr, og svarfordelingen fremstilles i tabell 4-5.

Tabell 4-5: Har du deltatt i kompetansehevingstiltak tilbudt av skolen? Du kan sette flere kryss. (x=169 for assistenter og 45 for lærere)

	Assistenter	Lærere
Ja, interne kortere kurs og seminarer (ikke studiepoengsgivende)	70%	69%
Ja, eksterne kortere kurs og/eller seminarer (ikke studiepoengsgivende kurs)	50%	40%
Ja, videreutdanning (oppkvalifisering) for få godkjent pedagogisk utdanning (ikke studiepoengsgivende)	7%	4%
Ja, annet vennligst spesifiser:	8%	7%
Nei	18%	20%

Resultatene indikerer at mange assistenter og lærere blir tilbudt interne kompetansehevingstiltak som ikke er studiepoengsgivende, og at de blir det i like stor grad. Rundt en femtedel i begge grupper oppgir at de ikke får tilbud om kompetanseheving. Det ser også ut til at assistenter i litt større grad enn lærerne får tilbud om eksterne kurs og videreutdanning. Imidlertid viser undersøkelsen også at

- 43 prosent av assistentene og 40 prosent av lærerne vurderte at de hadde behov for ytterligere veiledning eller kompetanseheving utover det de allerede blir tilbudt for å gjennomføre arbeidsoppgavene sine på en tilfredsstillende måte
- Disse respondentene ble bedt om å spesifisere hva disse behovene bestod i, og etter en manuell kategorisering viser undersøkelsen at
  - 25 prosent (21 respondenter) oppgav at de ønsker mer individuell veiledning, tilbakemeldinger fra ledelse og kolleger og/eller tettere oppfølging i arbeidet
  - 18 prosent (15 respondenter) oppgav at de har behov for mer kunnskap om barn med spesielle behov, kunnskap om ulike diagnoser eller lignende
  - 16 prosent (14 respondenter) oppgav at de har et behov for ytterligere veiledning eller kompetanseheving i form av pedagogisk utdanning, mens ytterligere 16 prosent (14 respondenter) oppgav at de har behov for veiledning eller kompetanseheving i forhold til fagspesifikk kompetanse
- 28 prosent av assistentene og 31 prosent av lærerne vurderte at de ikke hadde behov for ytterligere veiledning eller kompetanseheving (utover dette) for å gjennomføre arbeidsoppgavene sine på en tilfredsstillende måte

Resultatene indikerer at **både assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse** får tilbud om veiledning på skolene, men at en god del opplever at de trenger mer av det. De opplever i mye mindre grad enn skoleledelsene at de får faglig veiledning og tilbakemeldinger på arbeidet sitt. Når det gjelder kompetanseheving er dette noe de fleste skoler tilrettelegger for, også når det gjelder at lærerne får godkjent pedagogisk utdanning.

4.5 Oppsummering

Resultatene av kartleggingen indikerer at de fleste **assistentene** har videregående opplæring som sin høyeste utdanning, og at rundt halvparten har fullført helse- og sosialfag. De som har noe praktisk-pedagogisk kompetanse har dette nesten utelukkende fra barne- og ungdomsarbeiderutdanning. Alle har tidligere arbeidserfaring, og mange har lang erfaring fra frivillig arbeid. Mange er ansatt på bakgrunn av enkeltvedtak etter Opplæringslovens § 5-1. De utfører i stor grad støttefunksjoner i og utenfor undervisningssituasjonen, men gjennomfører også en del pedagogiske oppgaver. Assistentene oppfatter generelt i større grad enn skoleledelsen at de utfører pedagogiske oppgaver.

Når det gjelder **lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse**, tyder undersøkelsen på at mange har videregående opplæring som deres høyeste fullførte utdanning. Mange oppgir å ha lang arbeidserfaring, særlig innenfor bransjer som er relevante for undervisning i yrkesfag, men det knytter seg tvil til hvorvidt alle har lang erfaring. En del, men likevel under halvparten, oppgir å ta utdanning som gir dem godkjent pedagogisk utdanning. Det ser ut til at mange planlegger, gjennomfører og evaluerer undervisning alene, og at en større andel av lærerne enn skoleledelsene oppfatter dette.

Mange skoler tilbyr veiledning og kompetansehevingstiltak til **både assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse**, også pedagogisk studiepoengsgivende kompetanse for lærerne. Likevel oppgir rundt 40 prosent i begge grupper at de har behov for mer veiledning og kompetanseheving for å gjennomføre arbeidsoppgavene sine tilfredsstillende.

5. FORKLARENDE ANALYSE

Bruk av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse har økt i grunnen de siste fem årene.⁷ I dette kapittelet vil vi presentere en forklarende analyse blant annet basert på informasjon som fremkom i eksplorative intervjuer og hvordan respondentene har svart både i lukkede og åpne spørsmål i undersøkelsen. 77 prosent av respondentene på skoleledernivå oppgir at skolen har ansatt assistenter i løpet av de fem siste årene, og 74 prosent oppgir at det er ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse i denne perioden. I det følgende skal vi diskutere hva økningen kan skyldes.

5.1 Mulige årsaker

I debatten om økt bruk av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse har det kommet frem ulike forklaringer på hva denne økningen skyldes. I det følgende vil vi belyse noen av de mest brukte forklaringene med undersøkelsens resultater om hva skoleledelsene vurderer er de viktigste årsakene. Innledningsvis i oppgaveløsningen gjennomførte Rambøll fire eksplorative intervjuer med skoleleder og skoleeier på grunnskolenivå og for videregående opplæring som bidrog til å utdype disse mulige forklaringene. Mens forklaring 1 og 2 i størst grad knytter seg til bruk av assistenter, kobles forklaring 3 og 4 seg til ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. Forklaring 5 kan dreie seg om begge grupper.

1. En økning i antall sakkyndigvedtak etter Opplæringslovens § 5-1 krever mer personale

Økning i antall sakkyndigvedtak, uavhengig av om dette skyldes økt antall elever med spesielle behov eller bedre kartlegging av elever med spesielle behov, har blitt trukket frem som en av de viktigste årsakene til økningen i antall assistenter. Dette henger også sammen med behov for økt voksentetthet, som vi har samlet i neste punkt.

2. Behov for økt voksentetthet

I tillegg til sakkyndigvedtak etter Opplæringslovens § 5-1 er en annen forklaring at det er et generelt behov for å følge opp elevene på forhold som ikke dreier seg direkte om undervisningen, "å rydde i hverdagen deres slik at de kommer i posisjon for læring"⁸. Bruk av assistenter til disse oppgavene frigjør lærerne til i større grad å fokusere på selve undervisningen.

3. Tilgang på kvalifisert personell

Variasjoner i tilgang på kvalifisert personell kan dreie seg om at det er et misforhold mellom antallet elever og pedagogisk personale, for eksempel som følge av større elevkull. Men det kan også dreie seg om mangel på spesifikke fagkompetanser, kanskje særlig i yrkesfag i videregående opplæring. En av informantene i de eksplorative intervjuene reflekterte rundt at lærerrollen i tillegg til formidlingsevne også krever sosiale egenskaper og lederegenskaper. Det ble nevnt at lærerutdanningene ikke legger nok vekt på dette, og på skolene kan man oppleve at mange uten den formelle pedagogiske kompetansen i stor grad besitter disse egenskapene.

4. Ønske om å øke mangfoldet i fagkompetanser og praksisnærhet i skolen

I tillegg til tilgang på kvalifisert personell blir det også uttrykt ønske om å få inn flere typer kompetanser i skolen. En informant nevnte at deres skole hadde gode erfaringer med dette i kombinasjon med utplassering i arbeidslivet. Forutsetningene er at pedagoger har hovedansvaret for undervisningen, at de som trekkes inn er flinke fagfolk, og at disse oppkvalifiseres med pedagogikk underveis.

⁷ Se for eksempel 1) Nordahl, Thomas og Rune Sarromaa Hausstätter. *Spesialundervisningens forutsetninger, innsatser og resultater: Situasjonen til elever med særskilte behov for opplæring i grunnskolen under Kunnskapsløftet*. Høgskolen i Hedmark 2009. Tilgjengelig på http://www.udir.no/upload/Rapporter/EvaKL/spesialundervisning_grskole.pdf (Lesedato: 01.10.2010)

² Utdanningsdirektoratet. *Utdanningsspillet: Tall og analyse av grunnopplæringen i Norge*. 2009. Tilgjengelig på <http://www.udir.no/Nyheter/Utdanningsspillet-2009/> (Lesedato: 01.10.2010)

⁸ Sitat hentet fra et av de eksplorative intervjuene

5. Økonomiske årsaker

Ingen av informantene oppfattet at økonomi kunne forklare økt bruk av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse, men det ble nevnt at det var viktig å kartlegge dette. For eksempel reflekterte en av informantene rundt hvorvidt elevene fikk godt nok utbytte av spesialundervisningen i forhold til de midlene skoleeier brukte på dette, og om de kunne ha fått mer effekt ut av å bruke lærere i stedet for assistenter til spesialundervisning.

5.2 Undersøkelsens resultater

Respondenter som oppgav at skolen hadde ansatt assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse ble bedt om å ta stilling til i hvilken grad en rekke påstander kunne være årsak til ansettelsene. Svarfordelingen er fremstilt i figur 5-1 og 5-2.

Resultatene bekrefter tese 1 og 2 om at ansettelsen av assistenter i stor grad skyldes behov for tettere oppfølging av enkeltelever, og da særlig at flere trenger spesialundervisning etter enkeltvedtak etter § 5-1. Resultatene tyder også på at det å øke voksenteiteten, og at assistentene har særskilt fagkompetanse som skolen etterspør, er hensyn som tas. Det ser imidlertid ut til at dette ikke er avgjørende for den enkelte ansettelse. Derimot gir undersøkelsen ikke noe grunnlag for å anta at økonomiske hensyn eller tilgang på personer med godkjent pedagogisk utdanning har ført til en økning i antall assistenter ved skolene.

Når det gjelder ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse, viser undersøkelsen meget tydelig at det er disse lærernes fagkompetanse, samt vansker med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning, som forklarer at de blir ansatt. Tese 3 blir således grundig bekreftet.

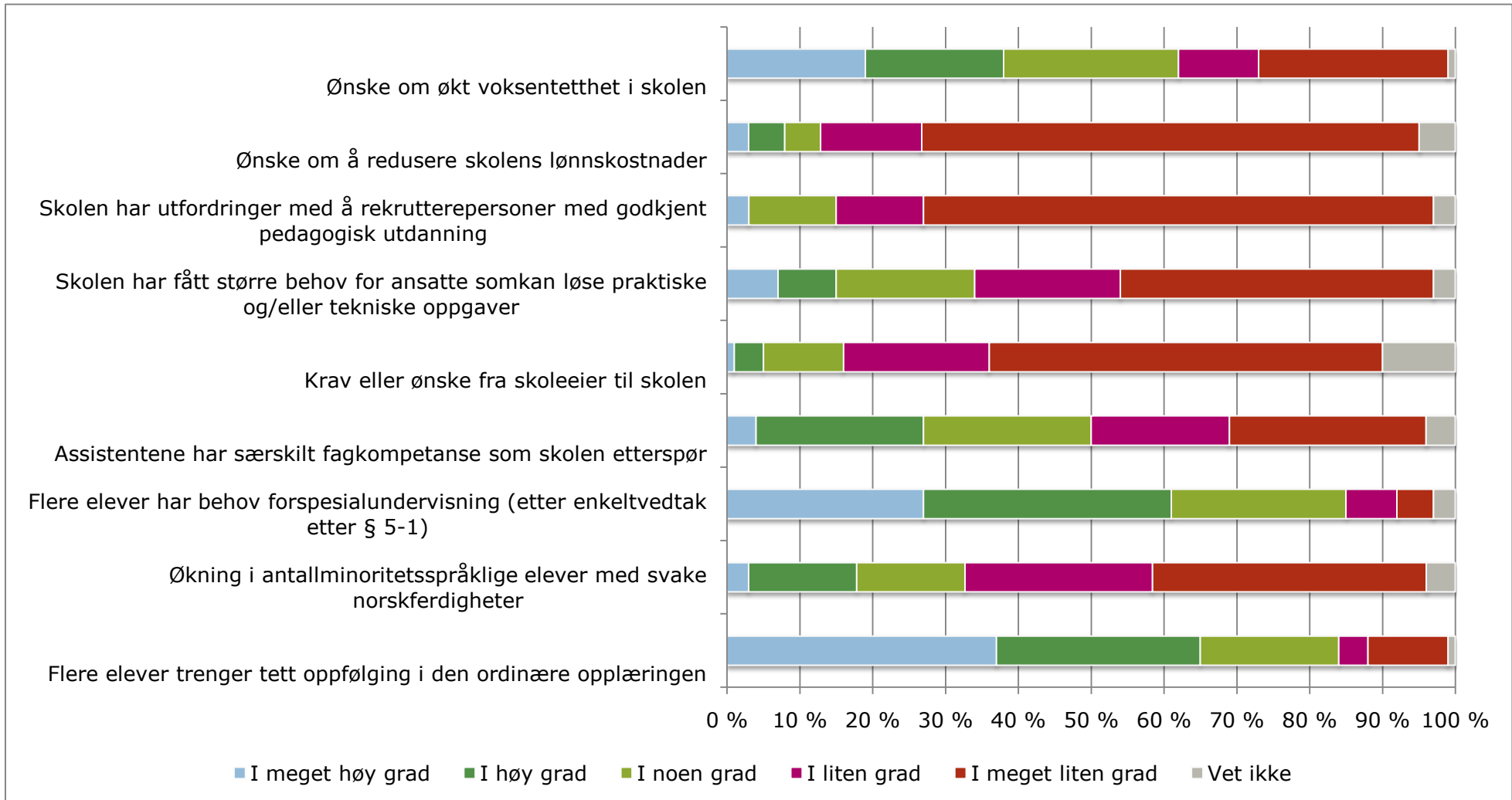
I det følgende presenterer vi de to figurene 5-1 og 5-2 som henholdsvis viser respondentenes vurderinger av hvorfor assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse ansettes i skolen.

Konkret viser resultatene fremstilt i figur 5-1 at

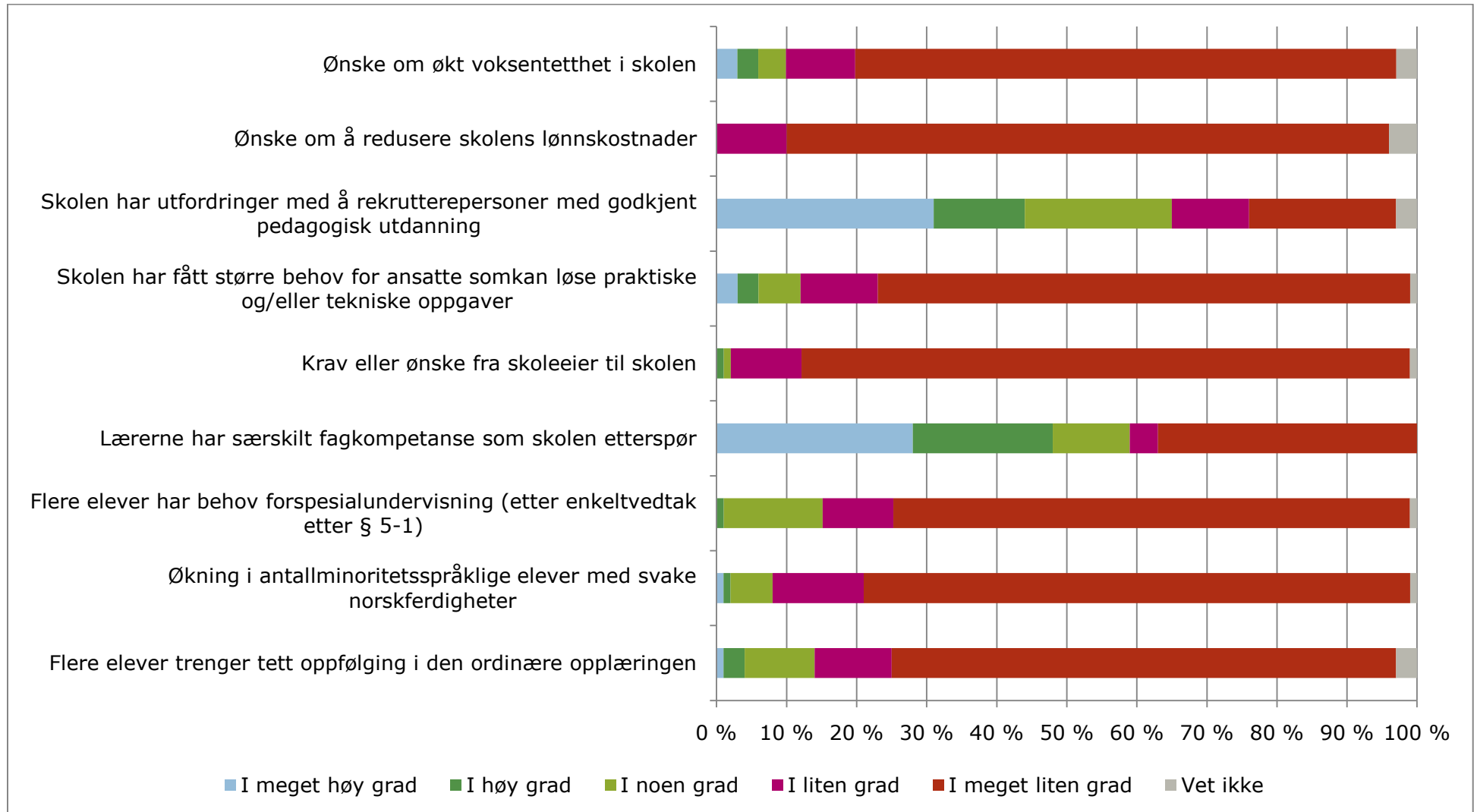
- 65 prosent oppgir at ansettelse av assistenter i meget høy eller høy grad skyldes at flere elever trenger tett oppfølging i den ordinære opplæringen
- 61 prosent oppgir at ansettelse av assistenter i meget høy eller høy grad skyldes at flere elever har behov for spesialundervisning etter enkeltvedtak etter § 5-1
- 38 prosent oppgir at ansettelse av assistenter i meget høy eller høy grad skyldes et ønske om økt voksenteitet i skolen
- 70 prosent oppgir at ansettelse av assistenter *i meget liten grad* skyldes skolens utfordringer med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning
- 69 prosent oppgir at ansettelse av assistenter *i meget liten grad* skyldes ønske om å redusere skolens lønnskostnader
- 54 prosent oppgir at ansettelse av assistenter i meget liten grad skyldes krav eller ønske fra skoleeier til skolen
- 38 prosent oppgir at ansettelse av assistenter i meget liten grad skyldes økning i antall minoritetsspråklige elever med svake norskerferdigheter
- 23 prosent oppgir at ansettelse av assistenter i høy grad skyldes at assistentene har særskilt fagkompetanse som skolen etterspør, ytterligere 23 prosent oppgir at dette i noen grad er forklarende

Figur 5-1: I hvilken grad oppfatter du at følgende er årsak til at dere har ansatt assistenter? (x=74)

Figur 5-1: I hvilken grad oppfatter du at følgende er årsak til at dere har ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse? (x=71)

Konkret viser resultatene som fremstilles i figur 5-2 at

- 31 prosent oppgir at ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk utdanning i meget høy grad skyldes at skolen har utfordringer med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning. Andelen økes til 44 prosent om en inkluderer respondenter som oppgir at dette i høy grad er en årsak
- 48 prosent oppgir at ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk utdanning i meget høy eller høy grad skyldes at lærerne har særskilt fagkompetanse som skolen etterspør
- 86 prosent oppgir at ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk utdanning i meget liten grad skyldes ønske om å redusere skolens lønnskostnader eller krav eller ønske fra skoleeier til skolen
- Mellom 72 og 78 prosent oppgir at ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk utdanning i meget liten grad skyldes følgende årsaker
  - Ønske om økt voksentetthet i skolen
  - Økning i antall minoritetsspråklige elever med svake norskerferdigheter
  - Skolen har fått større behov for ansatte som kan løse praktiske og/eller tekniske oppgaver
  - Flere elever har behov for spesialundervisning (etter enkeltvedtak etter § 5-1)
  - Flere elever trenger tett oppfølging i den ordinære opplæringen

5.2.1 Respondentenes vurderinger i fritekst

Respondentene ble også bedt om å gi sin vurdering av de viktigste årsakene til den økte bruken av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse i et åpent spørsmål. I alt 66 respondenter fylte ut dette spørsmålet, og en kategorisering av disse svarene gjør det mulig å avgjøre i hvilken grad disse vurderingene bekrefter de kvantitative funnene. I forhold til økt bruk av assistenter oppgis følgende:

- 17 respondenter oppgir at skolen har fått "flere elever som trenger tett oppfølging i den ordinære undervisningen"
- 14 respondenter oppgir at mange elever trenger praktisk oppfølging også utenom undervisningen, og at mange assistenter har god kompetanse på dette. Dette kan gjelde i forhold til rullestolbrukere, påklledning, sosialt, personlig hygiene, og sikkerhet ved svømming
- 9 respondenter oppgir ønske om økt voksentetthet som årsak til ansettelser av flere assistenter
- 2 respondenter oppgir at skolen har ansatt assistenter fordi de har fagkompetanse som skolen trenger eller har fagbrev i barne- og ungdomsarbeiderfaget
- 2 respondenter oppgir at skolens økonomiske situasjon er den viktigste årsaken til at skolen har ansatt assistenter
- 17 respondenter oppgir det at "flere elever har behov for spesialundervisning (etter enkeltvedtak etter § 5-1), som den viktigste årsaken til ansettelsen av assistenter. Dette gjelder altså behov for assistenter etter vurdering fra PPT.
- Andre forklaringer som oppgis relateres til utskiftninger og oppsigelser i personalet, oppretting av skolematordning, lærerne trenger hjelp etc.

I forhold til økt bruk av lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse oppgis følgende:

- 32 respondenter oppgir at årsaken er at lærerne har ønskede fagkompetanser, men mangler pedagogisk utdanning. Mange av de med fagkompetanse oppgis å jobbe innen sitt fagfelt, for eksempel yrkesfag eller musikk, og blir ansatt med den forutsetning at de fullfører pedagogisk utdanning innen en gitt frist, vanligvis 2 eller 3 år. Dette gjelder 12 av svarene.
- 33 respondenter oppgir at skolen har utfordringer med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning.
- 2 respondenter oppgir lærerne som ikke har godkjent pedagogisk kompetanse har satt i gang med å gjennomføre slik utdanning
- 1 respondent oppgir at årsaken til ansettelser av lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse er en økning i antallet minoritetsspråklige elever med svake norskerferdigheter.

Oppsummert indikerer undersøkelsens resultater at ansettelsen av **assistenter** i stor grad skyldes behov for tettere oppfølging av enkeltelever, og da særlig at flere trenger spesialundervisning etter enkeltvedtak etter § 5-1. Ønske eller behov for å øke voksentettheten er også en viktig årsak. Økonomiske hensyn eller tilgang på personer med godkjent pedagogisk utdanning ser derimot ikke ut til å forklare den økte bruken av assistenter.

Når det gjelder **lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse**, blir imidlertid mangel på personell med pedagogisk godkjent kompetanse trukket frem som årsak, samt at lærerne har særskilte fagkompetanser som skolene har behov for.

5.3 Variasjoner i forhold til utvalgte bakgrunnsvariabler

De ulike forklaringenes gyldighet ser også ut til å ha sammenheng med skoletype, kommunestørrelse og skolestørrelse. I det følgende skal vi se på hvordan noen av besvarelsene fordeler seg når vi deler respondentene inn i de nevnte kategoriene. Vi understreker at antallet respondenter varierer mellom kategoriene, og at en derfor skal betrakte resultatene kun som indikasjoner på variasjoner.

5.3.1 Skoleslag

Først ser vi på hvordan respondenter i barne-, ungdomsskole og videregående skoler har svart i forhold til de to årsakene som tydeligst pekte seg ut i forhold til ansettelse av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. Dette er fremstilt i tabell 5-1 og 5-2.

Tabell 5-1: Andel respondenter som har oppgitt at følgende forklaring i høy eller meget høy grad er årsak til at skolen har ansatt assistenter (x varierer)

	Barneskole (x=15)	Kombinert barne- og ungdomsskole (x=6)	Ungdoms- skole (x=7)	Videregående skole (x=42)
Flere elever trenger tett- oppfølging i den ordinære opplæringen	82%	66%	60%	57%
Flere elever har behov for spesialundervisning (etter enkeltvedtak etter § 5-1)	59%	60%	70%	67%
Assistentene har særskilt fagkompetanse som sko- len etterspør	0%	57%	20%	41%

Tabellen indikerer at i forhold til ansettelse av assistenter er tett oppfølging mye viktigere i barneskolene enn på høyere nivå, mens assistentenes fagkompetanse ser ut til å spille en liten rolle for ansettelse av assistenter her. Ansettelse på bakgrunn av enkeltvedtak oppgis som en viktig årsak i alle typer skoler, men her ser vi også en økning ettersom barna blir eldre.

Tabell 5-2: Andel respondenter som har oppgitt at følgende forklaring i høy eller meget høy grad er årsak til at skolen har ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse (x varierer)

	Barneskole (x=15)	Kombinert barne- og ungdomsskole (x=6)	Ungdomsskole (x=7)	Videregående skole (x=42)
Skolen har utfordringer med å rekruttere perso- ner med godkjent peda- gogisk utdanning	53%	33%	43%	43%
Lærerne har særskilt fag- kompetanse som skolen etterspør	20%	17%	29%	64%

I forhold til lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse oppgir respondenter ved barneskolene utfordringer med rekruttering av personer med godkjent pedagogisk utdanning som en viktig årsak i større grad enn skoler på høyere nivå. I videregående opplæring ser det ut til at lærernes særskilte fagkompetanse er ansett som en mye viktigere årsak til ansettelse enn i barne- og ungdomsskolene.

5.3.2 Kommunestørrelse

Når det gjelder grunnskolen, ser besvarelsene ut til å variere på bakgrunn av kommunestørrelse både når det gjelder ansettelse av assistenter og lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. Dette illustreres i tabell 5-3 og 5-4. Vi understreker at her er respondenter som svarte på bakgrunn av videregående opplæring tatt ut.

Tabell 5-3: Andel respondenter som har oppgitt at følgende forklaring i høy eller meget høy er årsak til at skolen har ansatt assistenter (x varierer)

	< 5.000 innb. (x=10)	5.000-20.000 innb. (x=10)	> 20000 innb. (x=16)
Ønske om økt voksentetthet i skolen	50%	40%	38%
Skolen har utfordringer med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning	20%	0%	0%
Assistentene har særskilt fagkompetanse som skolen etterspør	30%	0%	6%
Flere elever har behov for spesialundervisning (etter enkeltvedtak etter § 5-1)	40%	70%	56%
Flere elever trenger tett oppfølging i den ordinære opplæringen	60%	80%	76%

Når det gjelder ansettelse av assistenter ser det ut til at ønske om økt voksentetthet, utfordring i forhold til rekruttering av pedagogisk personale samt assistentenes fagkompetanse i mye større grad er forklaringer på hvorfor assistenter blir ansatt i små enn i store kommuner. Dersom skolene i små kommuner ansetter assistenter fordi de har utfordringer med å få tak i personer med godkjent pedagogisk utdanning kan det tenkes at assistenter i større grad blir brukt til pedagogiske oppgaver i disse kommunene enn i større kommuner. Skoler i mellomstore og store kommuner vurderer i større grad at behov for spesialundervisning og tett oppfølging i ordinær opplæring er årsaker til ansettelse av assistenter.

Tabell 5-4: Andel respondenter som har oppgitt at følgende forklaring i høy eller meget høy grad er årsak til at skolen har ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse (x varierer)

	< 5.000 innb. (x=10)	5.000-20.000 innb. (x=10)	> 20000 innb. (x=16)
Skolen har utfordringer med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning	56	76	17
Lærerne har særskilt fagkompetanse som skolen etterspør	11	14	34

Resultatene indikerer at utfordringene med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning er mye større i små og mellomstore kommuner enn i store kommuner, og at dette er en viktig årsak til at skolene i små kommuner ansetter lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse. I større kommuner ser fagkompetansen til lærerne uten den godkjente pedagogiske kompetansen ut til å være en viktigere årsak.

5.3.3 Skolestørrelse

Resultatene indikerer at større skoler i større grad har ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse enn små skoler, mens andelen som har ansatt assistenter er høy ved alle skoler (75-80 prosent). Mens halvparten av skolene med færre enn 100 elever oppgir å ha ansatt lærere uten godkjent pedagogisk utdanning i løpet av de siste fem årene, er andelen for større skoler 75 prosent (100-300 elever) og 83 prosent (mer enn 300 elever).

De mest interessante resultatene når det gjelder variasjoner i besvarelser mellom skolestørrelser er fremstilt i tabell 5-4 og 5-5.

Tabell 5-5: Andel respondenter som har oppgitt at følgende forklaring i høy eller meget høy grad er årsak til at skolen har ansatt assistenter (x varierer)

	< 100 elever (x=12)	100 – 300 elever (x=35)	> 300 elever (x=37)
Flere elever har behov for spesialundervisning (etter enkeltvedtak etter § 5-1)	42%	60%	68%
Assistentene har særskilt fagkompetanse som skolen etterspør	8%	28%	32%
Skolen har fått større behov for ansatte som kan løse praktiske og/ eller tekniske oppgaver	0%	12%	22%
Ønske om å redusere skolens lønnskostnader	0%	12%	8%
Ønske om økt voksenteitet i skolen	25%	40%	41%

Resultatene viser at behovet for assistenter på bakgrunn av enkeltvedtak etter § 5-1 og ønske om økt voksenteitet oppgis som en viktig årsak både på små og store skoler, men at det oppfattes som en viktigere årsak på større skoler. De større skolene begrunner også ansettelse av assistenter i mye større grad enn de små med assistentenes fagkompetanser og med behov for å løse praktiske og tekniske oppgaver.

Tabell 5-6: Andel respondenter som har oppgitt at følgende forklaring i høy eller meget høy grad er årsak til at skolen har ansatt lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse (x varierer)

	< 100 elever (x=8)	100 - 300 elever (x=24)	> 300 elever (x=39)
Skolen har utfordringer med å rekruttere personer med godkjent pedagogisk utdanning	63%	58%	31%
Lærerne har særskilt fagkompetanse som skolen etterspør	13%	42%	59%

Når det gjelder ansettelse av lærere uten godkjent pedagogisk utdanning oppgir små og mellomstore skoler i mye større grad enn de største skolene at dette skyldes utfordringer med rekruttering. De store skolene begrunner ansettelsene i større grad med disse lærernes fagkompetanser.

5.4 Oppsummering

Oppsummert indikerer resultatene at økt behov for spesialundervisning er en viktig begrunnelse for ansettelse av **assistenter** både i grunnskolen og i videregående opplæring, og at det er en viktigere begrunnelse jo eldre barna blir. Videre ser det ut til at bruk av assistenter i grunnskolen i stor grad skyldes behov for tett oppfølging, mens det i videregående opplæring legges større vekt på assistentenes fagkompetanser.

Ses resultatene i forhold til kommunestørrelse fremkommer det at ønske eller behov for økt voksentetthet, utfordring i forhold til rekruttering av pedagogisk personale samt assistentenes fagkompetanse i mye større grad er forklaringer på hvorfor assistenter blir ansatt i små enn i store kommuner. Skoler i mellomstore og store kommuner vurderer i større grad at behov for spesialundervisning og tett oppfølging i ordinær opplæring er årsaker til ansettelse av assistenter.

Både behovet for assistenter på bakgrunn av enkeltvedtak etter § 5-1 og ønske om økt voksentetthet ser ut til å være en viktigere årsak til ansettelse av assistenter på store enn på små skoler.

Når det gjelder begrunnelsene for å ansette ***lærere uten godkjent pedagogisk kompetanse*** indikerer resultatene at utfordringer med rekruttering av personer med godkjent pedagogisk utdanning er en viktigere årsak i grunnskolene enn i videregående opplæring, i små og mellomstore kommuner mer enn i store kommuner, og ved små og mellomstore skoler mer ved store skoler.